

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему
«ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ»

Виконала здобувачка вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-21
ОПП «Міжнародні економічні відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

_____ Брігінець Д.В.
« ____ » _____ 2025 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент

_____ Микола СУХОМЛИН
« ____ » _____ 2025 р.

Рецензент _____
_____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧКА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Брігінець Дар'ї Валеріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток України та Франції

2. Керівник роботи

Сухомлин Микола Олексійович, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження є дослідження впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток України та Франції, виявлення ключових тенденцій, проблем і наслідків як еміграції, так і імміграції, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення міграційної політики в обох країнах з урахуванням їх специфіки та досвіду.

Завдання: проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження міграції населення; охарактеризувати історичні передумови формування міграційної ситуації у Франції; визначити сучасні тенденції міграційних процесів у Франції; проаналізувати вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток Франції; дослідити історичні чинники розвитку міграції в Україні, охарактеризувати основні періоди формування міграційної політики та динаміку трудової еміграції; оцінити вплив соціально-економічного розвитку України на інтенсифікацію міграційних процесів; здійснити порівняльний аналіз міграційної ситуації в Україні та Франції, визначити спільні риси та відмінності в структурі міграційних потоків, їх наслідках і особливостях державної політики; розробити рекомендації щодо зниження негативного впливу міграції на соціальну сферу в Україні, з урахуванням досвіду Франції та європейських практик адаптації й підтримки мігрантів.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доц. Сухомлин М.О.		
Розділ 2	доц. Сухомлин М.О.		
Розділ 3	доц. Сухомлин М.О.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	01.01.2025-09.01.2025	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	10.01.2025-24.01.2025	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	25.01.2025-02.02.2025	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	02.02.2025-28.03.2025	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.03.2025-25.03.2025	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	26.03.2025-20.04.2025	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	21.04.2025-20.05.2025	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	21.05.2025-08.06.2025	
9	Перевірка на плагіат	09.06.2025-14.06.2025	
10	Отримання відгуку наукового керівника	15.06.2025-18.06.2025	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.2025-24.06.2025	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис здобувача

_____

Анотація

Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток України та Франції. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “бакалавр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2025.

У бакалаврській роботі проаналізовано теоретико-методологічні засади вивчення міжнародної міграції, її види, чинники та економічну сутність. Досліджено історичні передумови формування та сучасні тенденції розвитку міграційних процесів у Франції та Україні. Оцінено вплив трудової міграції на соціально-економічний розвиток обох країн, зокрема на ринок праці, демографічну структуру, зайнятість і динаміку ВВП. Здійснено порівняльний аналіз показників еміграції та імміграції, рівня безробіття, інтеграційних механізмів та політики адаптації мігрантів. Визначено особливості французької моделі інтеграції, основні виклики для України в умовах трудової мобільності та впливу війни. Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення міграційної політики України на основі досвіду Франції та європейських практик.

Ключові слова: міжнародна міграція, трудова еміграція, імміграційна політика, соціально-економічний розвиток, ринок праці, інтеграція мігрантів, демографічні зміни.

Annotation

The Impact of Migration Processes on the Socio-Economic Development of Ukraine and France. – Manuscript.

Qualifying bachelor's thesis for the degree of higher education in the educational and professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2025.

In the bachelor's thesis the theoretical and methodological foundations for studying international migration, its types, driving factors, and economic nature are analyzed. It examines the historical background and current trends of migration processes in France and Ukraine. The impact of labor migration on the socio-economic development of both countries is assessed, particularly in terms of labor markets, demographic structure, employment, and GDP dynamics. A comparative analysis is conducted on emigration and immigration indicators, unemployment rates, integration mechanisms, and migrant adaptation policies. The study identifies the characteristics of the French integration model, key challenges for Ukraine amid labor mobility and the effects of war. Recommendations are proposed for improving Ukraine's migration policy based on the experience of France and European practices.

Keywords: international migration, labor emigration, immigration policy, socio-economic development, labor market, migrant integration, demographic changes.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ФРАНЦІЇ	10
1.1. Теоретико-методологічні особливості дослідження міграції населення.	10
1.2. Історичні передумови та сучасні тенденції розвитку міграційних процесів у Франції.....	13
1.3. Соціально-економічний розвиток країни під впливом міграційних процесів.....	21
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ	28
2.1. Історичні передумови розвитку міграційних процесів в Україні.....	28
2.2. Аналіз динаміки та структури міграції в Україні.....	37
2.3. Соціально-економічний розвиток України як фактор міграції.....	43
РОЗДІЛ III. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ І РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ	47
3.1. Порівняльний аналіз показників розвитку міграційних тенденцій Франції та України.....	47
3.2. Міграційна політика країн як трансформатор впливу на міграційні процеси та соціально-економічний розвиток.....	49
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті глобалізаційних змін та зростання мобільності населення міграційні процеси відіграють ключову роль у формуванні соціально-економічного середовища як розвинених, так і країн, що розвиваються.

Для України, яка зазнає значних викликів, пов'язаних з трудовою еміграцією, демографічним скороченням і нестачею кваліфікованої робочої сили, міграція виступає як фактор і виклику, і потенційного розвитку. Водночас Франція, як одна з провідних країн Європейського Союзу, стикається з іншими викликами — імміграційним навантаженням, інтеграцією мігрантів та змінами на ринку праці.

Дослідження впливу міграції на соціально-економічні процеси у двох різних країнах, Україні та Франції, дозволяє виявити спільні та відмінні риси, оцінити наслідки політик у сфері міграції, а також запропонувати рекомендації для покращення державного регулювання.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу чинників, що впливають на демографічну динаміку, економічну активність, ринок праці та фінансові потоки, а також ролі міжнародної міграційної політики у забезпеченні сталого розвитку.

Проблематика впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток держав перебуває в полі зору як українських, так і зарубіжних науковців, що засвідчує її міждисциплінарний і глобальний характер. У вітчизняному науковому дискурсі однією з провідних дослідниць цієї тематики є О. Малиновська, яка у своїх працях глибоко аналізує особливості трудової міграції, загрози еміграції для національного ринку праці, а також ефективність державної міграційної політики України. Її дослідження, здійснені в рамках діяльності Національного інституту стратегічних досліджень, стали основою для розробки низки нормативно-правових ініціатив у сфері регулювання міграції.

Значний внесок у вивчення соціальних аспектів міграції зробила І.Прибиткова, яка акцентує увагу на процесах адаптації та інтеграції трудових мігрантів, трансформації соціальних ідентичностей та зміні демографічної структури суспільства. З економічної точки зору міграційні процеси аналізує Т.Пархоменко, зокрема в аспектах впливу еміграції на національний ринок праці, формування людського капіталу та грошові перекази трудових мігрантів.

У міжнародному науковому просторі активну позицію щодо аналізу міграції займає Р. Fargues, французький демограф та засновник Migration Policy Centre, який досліджує імміграційні процеси у Франції та країнах Середземномор'я.

Одним із найавторитетніших теоретиків міграції є D. S. Massey, який розробив концепцію кумулятивної причинності міграції, що пояснює сталість міграційних потоків навіть після усунення першопричин.

Особливу роль у дослідженні міграції відіграють міжнародні організації. Так, Організація економічного співробітництва та розвитку публікує щорічні аналітичні звіти про вплив міграції на зайнятість, освіту та державні фінанси в країнах-членах, включаючи Францію. Євростат, у свою чергу, надає статистичну базу щодо структури та динаміки міграційних потоків, а Європейська комісія та Європейська міграційна мережа проводять глибокий аналіз імміграційної політики та практик інтеграції мігрантів.

У глобальному контексті цінним джерелом є також International Migration Reports Департаменту економічних і соціальних питань ООН, які дозволяють відстежити загальні тренди та порівняти політики країн щодо регулювання міграції. Водночас Світовий банк у своїх аналітичних оглядах Migration and Development Briefs акцентує увагу на грошових переказах, ролі діаспори та впливі міграції на розвиток країн-донорів і країн-приймачів.

Метою роботи виступає дослідження впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток України та Франції, виявлення ключових тенденцій, проблем і наслідків як еміграції, так і імміграції, а також

формулювання пропозицій щодо удосконалення міграційної політики в обох країнах з урахуванням їх специфіки та досвіду. Задля досягнення визначеної мети були поставлені й вирішені такі завдання:

- проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження міграції населення;
- охарактеризувати історичні передумови формування міграційної ситуації у Франції;
  - визначити сучасні тенденції міграційних процесів у Франції;
  - проаналізувати вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток Франції;
  - дослідити історичні чинники розвитку міграції в Україні, охарактеризувати основні періоди формування міграційної політики та динаміку трудової еміграції;
  - провести кількісно-якісний аналіз динаміки та структури міграції в Україні у 2010–2024 роках, з урахуванням географічного, соціального та професійного розподілу;
  - оцінити вплив соціально-економічного розвитку України на інтенсифікацію міграційних процесів;
  - здійснити порівняльний аналіз міграційної ситуації в Україні та Франції, визначити спільні риси та відмінності в структурі міграційних потоків, їх наслідках і особливостях державної політики;
  - дослідити роль міграційної політики Франції та України як інструменту впливу на міграційні процеси;
  - розробити рекомендації щодо зниження негативного впливу міграції на соціальну сферу в Україні, з урахуванням досвіду Франції та європейських практик адаптації й підтримки мігрантів.

Об'єктом дослідження виступає міграція населення України та Франції, масштаби та напрямки її поширення. Предметом - безпосередньо міграційні процеси в цих країнах.

Для виконання поставлених у роботі завдань використовуються такі методи: діалектичного пізнання економічних процесів (для обґрунтування природи міжнародної трудової міграції), узагальнення (для визначення чинників міжнародної трудової міграції).

Практична значущість проведеного дослідження полягає у можливості безпосереднього використання його результатів у сфері вдосконалення міграційної політики України з урахуванням позитивного досвіду Франції та європейських підходів до адаптації, інтеграції та регулювання міграційних потоків. По-перше, робота надає структурований і багаторівневий аналіз міграційної динаміки в Україні та Франції, що дозволяє сформулювати емпірично обґрунтовані висновки щодо ключових викликів та можливостей, пов'язаних із трудовою міграцією, імміграцією та соціально-економічною адаптацією мігрантів. По-друге, результати дослідження можуть бути використані державними установами та аналітичними центрами для підготовки нормативно-правових ініціатив у сфері міграції, зокрема щодо впровадження інтеграційних програм, розробки угод з країнами-донором робочої сили та моніторингу впливу міграції на ринок праці, демографію та соціальну сферу. По-третє, робота сприяє розумінню міграційних процесів як елементу не лише соціального, а й економічного регулювання, що дозволяє пропонувати інструменти стимулювання рееміграції, розвитку діаспори, створення привабливого внутрішнього ринку праці для українців за кордоном. По-четверте, аналітичні висновки і порівняльні показники, наведені в роботі, можуть слугувати підґрунтям для формування освітніх та дослідницьких програм у сфері міжнародної економіки, публічного управління, соціології міграції та демографічної політики.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ФРАНЦІЇ

1.1. Теоретико-методологічні особливості дослідження міграції населення

Міграція населення в сучасних умовах глобалізації набула ознак стійкого, багатофакторного процесу, який відіграє важливу роль у формуванні міжнародного ринку праці, перерозподілі людського капіталу та розвитку міждержавних економічних взаємозв'язків.

Як економічна категорія, міграція розглядається не лише як переміщення трудових ресурсів, а як складова частина міжнародних економічних відносин, що відображає рівень інтеграції країн у світову економіку, їхню демографічну та соціальну політику.

Міграція населення охоплює переміщення працездатних осіб як у межах однієї держави, так і за її межами.

З позицій макроекономіки, вона є проявом глобального попиту і пропозиції на робочу силу, що виникає внаслідок нерівномірного розподілу трудових ресурсів за рівнем кваліфікації, віковою структурою, освітою та мотивацією до праці. Таким чином, світовий ринок праці постає як інтегрована система, що функціонує за законами попиту і пропозиції на працю, які дедалі більше втрачають національну обмеженість.

У науковій літературі поняття міграції населення трактується досить широко й часто пов'язується з будь-якими переміщеннями осіб — від тимчасових поїздок до структурної зміни місця проживання. Такий підхід є методологічно невиправданим, оскільки він стирає відмінності між соціальною мобільністю, маятниковими переміщеннями та власне міграцією як економічно детермінованим явищем.

У працях вітчизняних і зарубіжних авторів (зокрема, у працях Д. Масея, З. Заїнчовської, Р. Кінга, В. Позняка) міграція зазвичай трактується як переміщення населення з одного географічного простору до

іншого з метою постійного або тривалого проживання, яке супроводжується зміною соціального статусу, економічних ролей і культурної адаптації. Ключовими критеріями є тривалість, добровільність, мета переміщення та його легальність.

Міграційні процеси розглядаються як складна система взаємопов'язаних чинників і структур, що підлягає аналізу на основі системного підходу.

У цьому контексті розрізняють статичну та динамічну структури міграційної системи.

Перша — субстанційна — відображає демографічні характеристики мігрантів (вік, стать, сімейний стан), а друга — функціональна — демонструє зміну якості робочої сили, її кваліфікаційного, професійного, освітнього рівня в часовому розрізі.

Субстанційна структура охоплює статистично фіксовані демографічні показники мігрантів — їхню чисельність, статево-вікову структуру, міграційний приріст, динаміку змін тощо.

Найбільший вплив мають мобільні вікові групи 18–45 років, які переважають у структурі економічної міграції. У межах цієї групи жінки зазвичай обирають сфери освіти, охорони здоров'я, соціального обслуговування, тоді як чоловіки — будівництво, промисловість, транспорт.

Регіони з підвищеним відпливом чоловіків зазнають демографічного дисбалансу, що, в свою чергу, впливає на народжуваність і формування структури домогосподарств.

Висока частка молодих жінок серед прибулих сприяє зростанню народжуваності за умов належного соціально-економічного середовища. Натомість у випадках вимушеної або екологічно зумовленої міграції наслідки можуть бути негативними — скорочення середньої тривалості життя, зниження якості трудового потенціалу.

Функціональний підхід дає змогу оцінити якісні трансформації міграційного потоку: рівень освіти, професійно-кваліфікаційні

характеристики, тип зайнятості, інтеграцію в економічне середовище. Саме цей підхід дозволяє оцінити вплив міграції на ринок праці, динаміку ВВП, інноваційний потенціал, соціальні трансфери та податкове навантаження.

Зокрема, притягальна сила великих міст, як Києва, Львова, Варшави чи Берліна, обумовлена наявністю центрів зайнятості, закладів вищої освіти, бізнес-інфраструктури, що формує концентрований запит на висококваліфікованих мігрантів.

Натомість у прикордонних та депресивних регіонах переважають потоки низькокваліфікованої сезонної робочої сили, що поглиблює соціальну стратифікацію.

Міграційні процеси мають амбівалентний характер — з одного боку, вони забезпечують приплив трудових ресурсів, стимулюють розвиток секторів економіки, компенсують дефіцит робочої сили. З іншого боку — призводять до «відпливу мізків», зниження демографічного потенціалу, збільшення навантаження на соціальні інститути приймаючих країн.

Позитивним результатом міграції є підвищення інтенсивності міжкультурних і ділових контактів, інвестицій у розвиток освітніх послуг, збільшення обсягів грошових переказів (ремітенсів), які в окремих країнах перевищують 10% ВВП. Наприклад, в Україні у 2024 році, за даними НБУ, обсяг приватних переказів склав понад 13,5 млрд. дол. США [2]. Водночас це не компенсує втрати людського капіталу в стратегічних секторах — медицині, освіті, інженерії.

Ефективне управління міграцією передбачає розробку збалансованої політики, що охоплює: регулювання трудової міграції через угоди між країнами; підтримку рееміграції та діаспорних ініціатив; створення умов для професійної адаптації мігрантів; розвиток освітніх програм і сертифікації кваліфікацій; моніторинг демографічних наслідків для національного ринку праці.

Знання особливостей організації міграційних процесів дозволяє використовувати їх як стратегічний інструмент управління демографічним

розвитком, соціально-економічною інтеграцією, а також формуванням людського капіталу.

У довгостроковій перспективі це дає змогу країні адаптуватися до викликів глобального ринку праці, кліматичних змін і технологічної трансформації.

1.2. Історичні передумови та сучасні тенденції розвитку міграційних процесів у Франції

Франція – одна з найдавніших країн-іммігрантів у Європі. Вже з другої половини XIX століття туди надходили масові потоки робітників для покриття дефіциту трудових ресурсів. Спочатку основними постачальниками працівників були сусідні регіони (Німеччина, Бельгія), згодом – Італія та Польща, що особливо відчутно у міжвоєнний період. Після Другої світової війни відродженню економіки сприяло запрошення робітників із середземноморських країн: Іспанії, Португалії, північноафриканських держав (Марокко, Туніс, Алжир), а також Туреччини та Югославії. Деколонізація призвела до додаткових хвиль імміграції з колишніх колоній: значна частина французьких вихідців з Алжиру (п'є-нуарів) та їхніх родин перебралася у Францію після 1962 року. Проте у 1974 році, в розпал енергетичної кризи, уряд Мішеля Платі затвердив заборону на набір іноземних робітників – криза «закрила двері» для трудової імміграції. Надалі імміграція здійснювалася переважно за рахунок возз'єднання сімей; багато приїжджих залишалися назавжди. Згодом політичні настрої жорсткішали.

У 1980-х–1990-х рр. міністр внутрішніх справ Шарль Паскуа проголосив курс «на нульову імміграцію»: терміни розгляду заяв на возз'єднання сімей подовжилися, іноземним випускникам французьких університетів заборонили працевлаштування, а боротьба з нелегальною міграцією стала пріоритетом. Ці так звані «закони Паскуа» спричинили гострі дискусії і численні протести мігрантських спільнот. Наприкінці 1990-х

рр. вже центризовані ліві уряди пом'якшували деякі обмеження. У 1997 році було створено спеціальний режим для «обдарованих» мігрантів – вчених, художників та інших висококваліфікованих фахівців, а також розпочато програми легалізації осіб без документів.

З початку 2000-х, за президентства Ніколя Саркозі та його попередників, спостерігалось повернення до суворішої політики в'їзду та перебування: зокрема, посилили правила отримання дозволу на проживання, посилили контроль за прийомом біженців і імпульсивно розпочали реформу інтеграційних програм.

Протягом останніх років французьке законодавство неодноразово оновлювалося – закони про міграцію 2003, 2006, 2011, 2015, 2018 і, нарешті, 2024 роки впроваджували зміни щодо процедур прийому іммігрантів, критеріїв надання захисту та інтеграційних вимог.

У XXI столітті Франція продовжує залучати іноземну робочу силу як із ЄС, так і з інших регіонів для заповнення «вузьких» місць на ринку праці. З

а даними Європейської мережі з питань міграції, у 2022 році близько 16,9 % усіх виданих посвідок на проживання у Франції були видані з мотивів працевлаштування. Частина цих робочих мігрантів надходить через програми трудового найму та контракти з французькими роботодавцями у сферах високих технологій, інженерії, охорони здоров'я тощо. Окрім цього, суттєвою є внутрішньоевропейська мобільність: завдяки свободі пересування ЄС багато громадян країн-членів, особливо Румунії, Болгарії, Іспанії, обирають Францію для роботи. Проте доступ нерезидентів (особливо з третіх країн) до деяких посад все ще обмежений (наприклад, державних службовців).

Найбільшим часткою серед робочих ліцензій залишаються тимчасові (сезонні працівники), а також фахівці за програмою «імміграція за талантом» (“Passeport Talent”), запровадженою 2016 року для висококваліфікованих іноземців.

З початку 2000-х Франція переживала різкі сплески прийому біженців і шукачів притулку через глобальні кризи. Кожного року десятки тисяч осіб звертаються до французьких органів за статусом біженця чи підзахисного. За даними Міністерства внутрішніх справ, у 2024 році до Франції надійшло 157947 запитів на міжнародний захист.

При цьому найчисельнішими групами заявників 2024 року були громадяни України, через війну на початку повномасштабного вторгнення, Афганістану, Демократичної Республіки Конго, Гвінеї та Кот-д'Івуару.

Рівень визнання захисту, приблизно 38,8 % схвалень на першій інстанції у 2024 році, демонструє складну ситуацію з наданням притулку. Загалом, притік біженців приводить до переповнення тимчасових центрів прийому (наприклад, у Парижі чи на півночі країни) та потребує розширених державних програм розміщення й допомоги. Після прийняття в 2024 році нового закону «Про контроль над імміграцією та покращення інтеграції» система притулку та доступу до соціальних послуг була реформована з метою пришвидшити процедури і посилити контроль за нелегалами.

За останні роки станом на 2024 р. відбувається зниження загальної кількості заявок (-5,5 % до 2023 року), що пояснюють як змінами в правилах, так і загальною міграційною політикою.

Франція залишається привабливим напрямком для міжнародних студентів та науковців.

За даними Campus France, у 2022–2023 навчальному році у вищих навчальних закладах Франції навчалося понад 400 000 студентів з-поза кордонів, що на 17 % більше за показник 5-річної давнини. У 2023–2024 навчальному році їхня кількість сягнула близько 430466 осіб (4,5 % до попереднього року) [22]. Переважно це студенти із франкомовних та близьких до Франції країн: найбільшими групами є марокканці (11 % усіх іноземців-студентів), алжирці (8 %) та китайці (6 %).

Значну частку становлять також громадяни США, Канади, Індії та країн Близького Сходу.

Багато хто приїздить через міжнародні програми обміну (Erasmus+), а також науково-дослідницькі гранти. Університети Франції (особливо в Парижі, Ліоні, Греноблі) активізують програми підтримки міжнародних аспірантів та запрошують наукових працівників.

Франція відчуває зростаючу потребу в талановитих фахівцях у галузях високих технологій, науки і бізнесу. Для приваблення таких мігрантів запроваджено спецкарти довгострокового перебування «Passeport Talent», що видаються висококваліфікованим працівникам, винахідникам, керівникам, артистам тощо. Наприклад, за оцінками відомства імміграції, у 2022 році було видано близько 55 000 таких карт (приблизно 18 900 перших виданих посвідок і 35700 продовжень). Це відображає тенденцію «омолодження» і «пом'якшення» імміграційних потоків: дедалі більше іммігрантів мають вищу освіту та приїжджають за економічними мотивами.

За даними дослідження, на 2023 рік понад половина (52 %) мігрантів віком понад 25 років, які прибули до Франції, мали диплом вишу – порівняно з 41 % у 2006 році [22]. Таким чином, помітно зростає частка висококваліфікованих іммігрантів із Азії та Африки, тоді як частка мігрантів з Європи (традиційно середняків і працівників будівництва) відносно знижується

Французька держава створила складну законодавчу і адміністративну систему для регулювання імміграції.

Ключові гравці – Міністерство внутрішніх справ, що відповідає за видачу віз і контроль кордонів, та приписані до нього установи: OFPRA (офіс з питань захисту біженців) – видає рішення про притулок, та OFII (офіс імміграції і інтеграції) – відповідає за медогляди, програми адаптації тощо. З 1990-х впроваджено «республіканський контракт інтеграції» – п'ятирічну угоду, в рамках якої новоприбулі зобов'язані проходити мовні та громадянські курси (процес контролюється OFII).

У 2018 році уряд реформував цю систему: засновано Міжміністерський комітет з інтеграції та Департамент з питань прийому біженців, що вказує на прагнення покращити «територіальну» координацію заходів.

На законодавчому рівні Франція періодично ухвалює реформи. Так, закони останнього десятиліття передбачали ужорсточення термінів розгляду заяв про притулок, зміни в правилах депортації, посилення вимог до знання французької для отримання посвідки, а також заходи щодо легалізації чи обмеження нелегальних мігрантів. Наприклад, закон від 26 січня 2024 р. «про контроль імміграції та поліпшення інтеграції» посилив вимоги до іноземців при подачі заяви на проживання і створив нові територіальні центри для розгляду справ біженців. Таким чином, французька політика «законодавчої мобільності» коливається між ужорсточенням контролю і пом'якшенням в окремих сферах (закон про талановитих, урядові програми залучення дослідників) відповідно до демографічних та економічних потреб країни.

Висока імміграція спричинила у Франції складні соціальні питання. З одного боку, іммігранти та їхні нащадки (особливо ті, хто прибули внаслідок колишнього колоніального правління) суттєво збагачують соціокультурне життя країни. З іншого – у багатьох урбаністичних просторах існують проблеми сегрегації. Скупчення іммігрантських спільнот у депресивних передмістях (*banlieues*) та невисока інтеграція молоді призводили до соціальних напружень: періодичні заворушення в бідних кварталах Паризького регіону демонструють зростаючий розрив між політикою асиміляції і реальним соціально-економічним становищем мігрантів та їхніх дітей.

Доволі контroversійними були питання релігійної символіки у публічних закладах: закони 2004 р. заборонили носіння яскраво виражених релігійних атрибутів у державних школах (переважно це торкнулося ісламської хустини) — крок, який підтримала більшість французів, але який також підкреслив напруженість між секулярним характером держави та мультикультурними реаліями.

Франція дотримується моделі «республіканської інтеграції», при якій від іммігрантів очікується прийняття принципів республіки (лаїцизму, громадянської рівності) та володіння французькою мовою. У 1991 році Висока рада з питань інтеграції вперше офіційно окреслила інтеграцію як процес, що ґрунтується на зобов'язанні мігранта дотримуватися принципів Французької Республіки і на достатньому знанні мови.

У 2014–2018 роках уряд ухвалив кілька «дорожніх карт» інтеграції, чітко розмежовуючи заходи адаптації для новоприбулих (курси мов, запобігання дискримінації, навчальні програми) і для тих, хто вже довго живе у Франції. При цьому інвестиції в підтримку інтеграційних програм і громадських організацій залишаються предметом дискусій. Наразі політика інтеграції знову набула значущості: наприклад, у 2018 році було створено Міжміністерський комітет з інтеграції, а вплив громадських об'єднань (напр. асоціацій підтримки біженців, міжкультурних центрів) зростає. Однак виклики зберігаються – Франції доводиться боротися з явищами ксенофобії та ісламофобії, поліпшувати доступ іммігрантів до ринку праці і житла, а також контролювати незаконну міграцію, не порушуючи прав людини.

Франція має один із найбільших у світі абсолютних показників числа іммігрантів, а за часткою іноземних громадян посідає лідируючі позиції в ЄС. Наприклад, за даними INSEE, на 2023 рік близько 7,2 млн людей, народжених за кордоном, проживали в метрополії Франції (без урахування території Майотти) – це 10,6 % населення.

У січні 2024 року Євростат наводить цифри 7,3 млн громадян третіх країн (10,8 % населення) і 1,9 млн громадян інших країн ЄС (2,9 % населення) на території Франції [22]. Таким чином, понад 12 % жителів країни мають іноземне громадянство. Порівняно з середнім показником ЄС (понад 7–8 %), це доволі високий рівень.

З 2006 року чистий потік іммігрантів стабільно зростає – із 234 тис. осіб в тому році до рекордних 375 тис. осіб у 2022-му.

З 2006 по 2023 рік переважною більшістю прибулих були особи з країн Африки: частка африканців у припливі зросла з 31 % до 45 %, а європейців навпаки – впала з 44 % до 28 % [22]. Серед конкретних національностей, Алжир і Марокко традиційно входять до першої трійки походжень іммігрантів (близько 15 % постійних прибулих на рік на двох).

Щодо прийому освітніх мігрантів, Франція залишається одним з найбільш популярних напрямків: кількість іноземних студентів (430 тисяч у 2023–2024 навчальному році) за останні роки неухильно зростає. Додатково слід зазначити інтеграційні показники: 34 % іммігрантів, які проживали у Франції у 2023 р., вже отримали французьке громадянство. Також приблизно 102 тис. осіб набули французького громадянства у 2022 році (проти 118 тис. осіб у 2021) [22].

За деякими оцінками, Франція посідає друге-третє місце у Європі за загальною чисельністю іммігрантів (після Німеччини), але істотно випереджає більшість інших країн щодо відсотка населення з імміграційним минулим.

За даними INSEE, у 2022 р. до Франції прибуло рекордну кількість іммігрантів – близько 490 тис. осіб (строковим мінімум 1 рік). Це на 10% більше, ніж у 2021 р. і вищий показник, ніж до пандемії. У 2023 році приплив новоприбулих дещо зменшився (–5% від рівня 2022), зокрема знизилися потоки з Європи. Серед країн походження переважають Марокко, Алжир, Туніс. Значну частину припливу становили трудові мігранти та члени їхніх родин: за OECD, у 2022 р. - 20% нових іммігрантів були працівниками, ≈36% – членами родин (включаючи супутників) [22]. Крім того, Франція прийняла багато шукачів притулку.

У 2023 році вперше було зареєстровано близько 145 тис. заяв на отримання політичного притулку (зростання на 5,5% порівняно з 2022 роком). Найбільше заяв подали вихідці з Афганістану, Гвінеї і Туреччини. Війна в Україні також вплинула на демографію: до кінця квітня 2025 року у Франції проживало близько 123 тис. громадян України під тимчасовим

захистом ЄС (майже не змінилося з попереднього місяця). Загалом у 2023 році 13,8% населення Франції (понад 8,9 млн осіб) були народжені в інших країнах – це найвищий показник за останні роки (зростання на 18% з 2013 року) [22]. Такий приплив іммігрантів підтримує демографічну динаміку: Франція відрізняється найвищим в ЄС коефіцієнтом народжуваності серед країн Єврозони, а прибуття мігрантів пом’якшує старіння населення.

Загалом, динаміка міграційних процесів за останні 10 років у Франції виглядає наступним чином (рис.1.1) [10]:

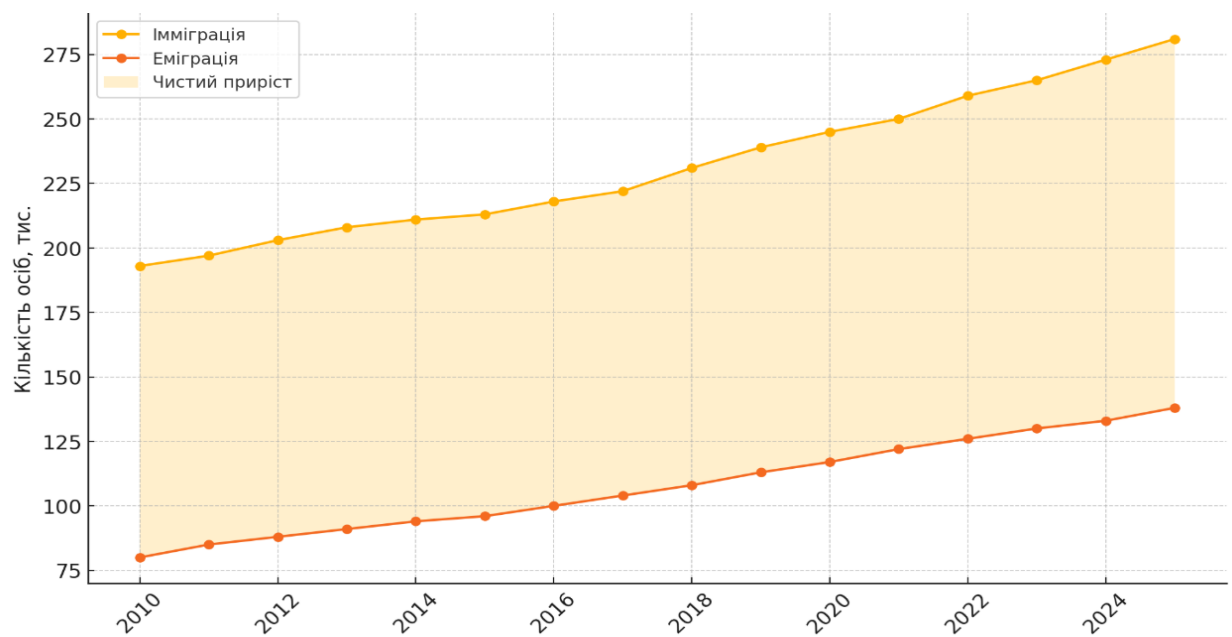

Рис. 1.1 Динаміка міграційних процесів Франції за 2010-2024 роки, тис. чол.

Джерело: сформовано на основі [22]

На рисунку 1.1 представлено зміну обсягів імміграції та еміграції у Франції в період з 2010 по 2024 роки.

Протягом аналізованого періоду спостерігається поступове зростання як імміграційних, так і еміграційних потоків. Проте рівень імміграції стабільно перевищує еміграцію, що свідчить про позитивне сальдо міграції. Особливо помітне зростання чистого приросту населення через міграцію у період з 2020 по 2024 роки, що може бути наслідком змін у міграційній політиці ЄС, соціально-економічної нестабільності в регіонах походження

мігрантів та потреби Франції у робочій силі. Зокрема, у 2024 році у Франції тривали дискусії щодо посилення міграційного законодавства. Конституційна рада у січні 2024 році відхилила низку положень нового закону (квоти на економічних мігрантів та посилення обмежень соціальної допомоги), проте затвердив посилення заходів щодо іноземних злочинців та механізмів легалізації трудових мігрантів у секторах із нестачею працівників. Нинішній уряд заявив про підготовку нового імміграційного закону у 2025 році з метою подовження термінів утримання нелегалів та посилення контролю

Таким чином, французька модель міграції поєднує централізоване планування і суттєвий вплив місцевих ініціатив. Громадянське суспільство (асоціації допомоги біженцям, центри допризовної адаптації тощо) відіграє важливу роль у практичній інтеграції. Проте перед виконавцями стоять і виклики: необхідно подолати карантин мовних бар'єрів, зменшити безробіття серед вихідців мігрантів, боротися з проявами ксенофобії, а також гармонізувати заходи на національному та регіональному рівнях.

1.3. Соціально-економічний розвиток країни під впливом міграційних процесів

Міграція суттєво вплинула на французький ринок праці протягом 2010–2024 років.

Молоді трудові мігранти поповнили загальний резерв робочої сили, що дозволило покрити дефіцит кадрів у низькокваліфікованих галузях. Водночас економіка зіткнулася з проблемою інтеграції: безробіття серед іммігрантів в середньому на кілька відсоткових пунктів вищий, ніж серед корінного населення. Ці тенденції свідчать, що міграція стимулює зростання зайнятості, але вимагає активного розвитку програм адаптації та навчання новоприбулих. Іммігранти становлять значну частку працівників у галузях, де у Франції бракує робочих рук. Наприклад, близько половини сезонних

працівників у сільському господарстві та кожний третій будівельник – іммігранти. Це допомогло забезпечити стабільне виробництво продовольства та розвиток інфраструктури.

Незважаючи на розширення зайнятості, рівень безробіття серед іммігрантів традиційно вищий (рис. 1.2).

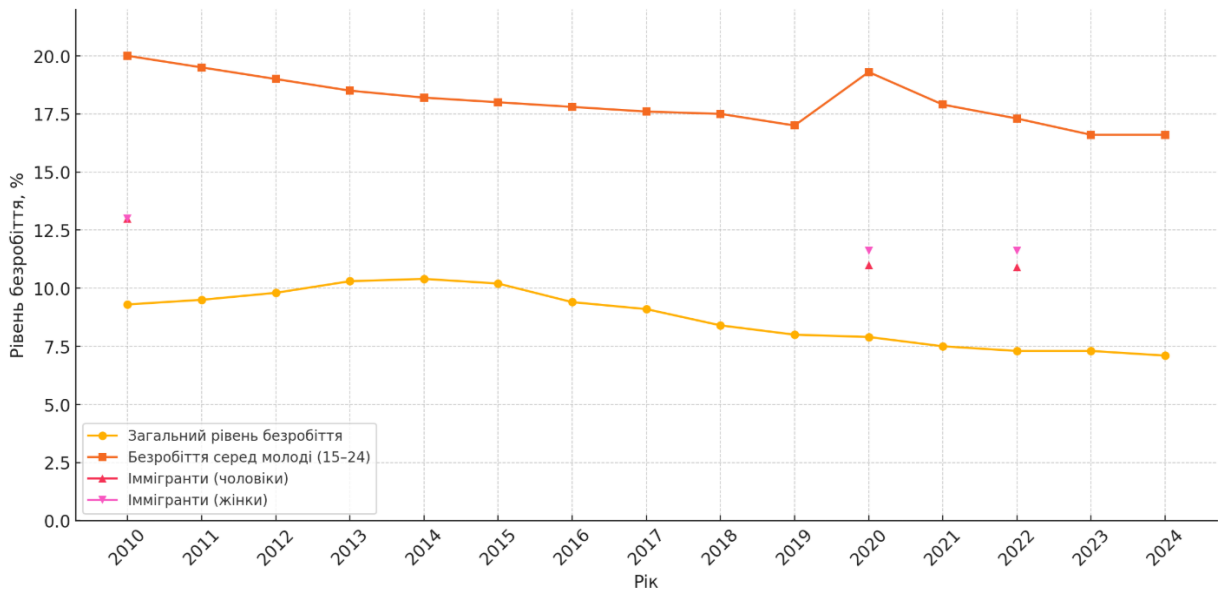

Рис. 1.2 Динаміка рівня безробіття у Франції, в тому числі серед іммігрантів, за 2010-2024 роки, %.

Джерело: сформовано на основі [22]

Рисунок 1.2 відображає зміну рівня безробіття у Франції протягом 2010–2024 років у чотирьох ключових категоріях: загальне населення, молодь (віком 15–24 років), іммігранти-чоловіки та іммігрантки-жінки. Так, у 2010–2015 роках спостерігалось стабільно високий рівень безробіття (близько 9,3–10,4%). Починаючи з 2016 року, зафіксована тенденція до зниження: до 7,1% у 2024 році [22].

Основні причини зниження: реформи ринку праці, підтримка підприємництва, зменшення наслідків COVID-19. Значно перевищує загальний рівень: у 2010–2021 роках — понад 18–20%. У 2024 році рівень скоротився до 16,6%, що свідчить про певне покращення ситуації з працевлаштуванням молоді, але проблема залишається актуальною. У 2010

році рівень безробіття становив близько 13 %, у 2023 році — 10,9 %, що значно вище від рівня серед не-іммігрантів, що свідчить про бар'єри інтеграції на ринок праці.

Притік іммігрантів створює конкуренцію на ринку праці, особливо у сферах з низькою кваліфікацією. Це може стримувати зростання зарплат у сільському господарстві, будівництві та сфері послуг. Водночас висококваліфіковані мігранти сприяють розвитку інноваційних секторів і підвищують загальний освітній рівень робочої сили. За останні роки збільшилась кількість бізнесів, заснованих іммігрантами. Наприклад, у Парижі та інших великих містах близько 15% стартапів 2020–2023 років було створено вихідцями з інших країн. Це створює нові робочі місця і стимулює економічну активність у регіонах.

Французький уряд впроваджував програми підтримки працевлаштування іммігрантів, зокрема субсидії для роботодавців, які наймають біженців та осіб з наданим притулком. Також були розроблені курси професійної підготовки і франкомовності, що сприяло швидшій інтеграції мігрантів у ринок праці.

Загальна кількість населення Франції перевищує 67 мільйонів, і значна частка цього приросту зумовлена припливом нових мешканців. Без імміграції натуральний приріст був би негативним через низьку народжуваність (порядку 1,8 дитини на жінку). Іммігранти, навпаки, молодші і мають вищу народжуваність: середня кількість дітей у іммігранток становить близько 2,4. Це уповільнює старіння населення й підтримує приріст. Наприклад, у 2015–2022 роках позитивне сальдо міграції становило в середньому понад +80 тисяч осіб на рік. Це забезпечило стабільне збільшення загального числа населення в ситуації, коли природний приріст наближався до нульового значення.

За оцінками Інституту населення (INED), без цих мігрантів населення Франції залишалося б практично незмінним. Натомість, молодий вік мігрантів компенсує старіння нації, адже вони вступають у працездатний вік і

створюють молоді сім'ї. Жінки-іммігрантки у Франції мають вищу народжуваність, ніж місцеві мешканки. Середня кількість дітей у іммігранток становить близько 2,4 (порівняно з 1,8 у загальному населенні), що сприяє природному приросту у громадах мігрантів і загалом підвищує показник народжуваності в країні.

Мігранти концентруються переважно в мегаполісах (Парижі, Ліоні, Марселі) та прикордонних регіонах. Наприклад, у марсельському регіоні частка населення іноземного походження — близько 10%, що вище за загальнонаціональний показник. У великих містах це призводить до омолодження центру і старіння передмість.

У середньостроковій перспективі очікується, що імміграція продовжуватиме пом'якшувати демографічні виклики Франції (старіння, дефіцит працівників). Водночас суспільство та уряд намагаються адаптувати соціальну інфраструктуру (охорону здоров'я, освіту, соціальні виплати) до збільшення населення, що є додатковим завданням.

Імміграція позитивно вплинула на економічне зростання Франції у 2010–2024 роках, хоча її внесок в ВВП складно оцінити точно. Загалом приплив робочої сили дав можливість підприємствам нарощувати виробництво, а мігранти як споживачі і платники податків сприяють збільшенню доходів бюджету. За оцінками економістів, завдяки імміграції річне зростання ВВП Франції дещо вище, ніж воно було б за відсутності припливу нової робочої сили. Іммігранти, збільшуючи трудові ресурси, дозволили розширити виробничі обсяги. Особливо помітно це в сервісних галузях та будівництві: вони нарощували обсяги, маючи додаткових працівників. Частина іммігрантів відкриває власні бізнеси: за даними комерційних реєстрів, понад 15% нових підприємств у 2015–2022 роках заснували вихідці з інших країн. Багато з них працюють у сфері торгівлі, ІТ і послуг. Це створює додаткову додану вартість: такі підприємства приносять економіці податки та створюють робочі місця. Підсумовуючи вищесказане, вважаємо за доцільне, здійснити кореляційно-регресійних аналіз

взаємозв'язку між міграційними процесами та показником ВВП, результати якого подаємо у вигляді рисунку 1.3.

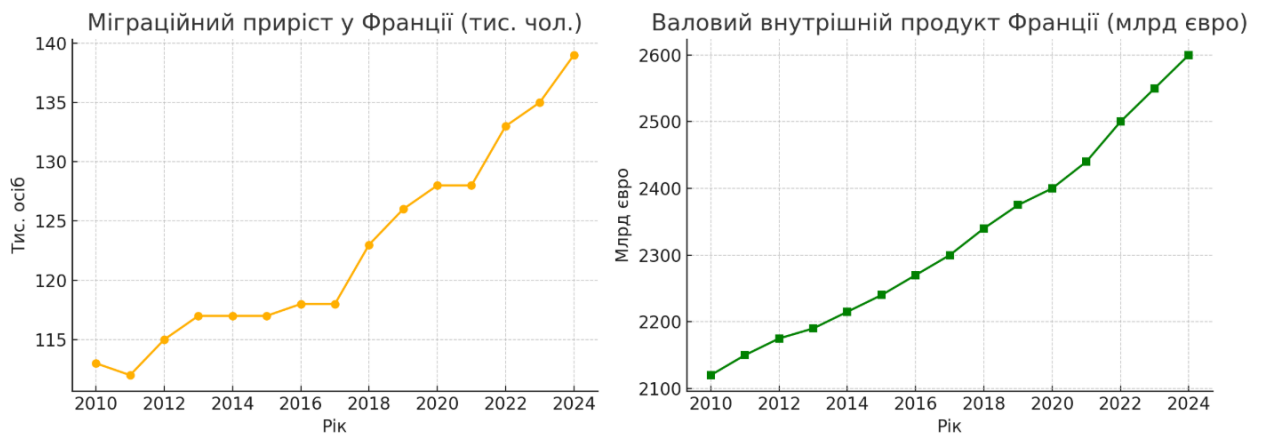

Рис. 1.3 Вихідні дані до проєднання кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між показником міграційного приросту та валового внутрішнього продукту у Франції, %.

Джерело: сформовано на основі [22]

На рисунку 1.3 зображено динаміку міграційного приросту та валового внутрішнього продукту Франції у 2010–2024 роках.

Обчислений коефіцієнт кореляції Пірсона становить $r = 0.99$, що свідчить про дуже сильний позитивний зв'язок між зростанням міграції та ВВП країни. Це вказує на те, що міграційні процеси є важливим фактором економічного розвитку Франції в цей період.

Мігранти платять податки та соціальні внески, що підтримує державні фінанси. Хоча на початку багато новоприбулих можуть користуватися соціальними виплатами, загалом молоді працівники більше платять у пенсійні фонди і бюджети, ніж отримують у вигляді пенсій чи медичних послуг у короткостроковій перспективі.

Сектори з великою часткою Іммігрантів (сільське господарство, будівництво, догляд за людьми похилого віку) демонстрували більш стійкий розвиток. Наприклад, під час пандемії COVID-19 2020 року відбувся стрибок

онлайн-продажів та доставки, де Іммігранти склали значну частину робочої сили, що допомогло галузі швидко адаптуватися.

Попри загальні вигоди, існують і витрати: наприклад, додаткові державні витрати на освіту, охорону здоров'я та соціальні послуги для мігрантів. Деякі дослідження показують, що у короткостроковій перспективі чистий фіскальний внесок деяких категорій мігрантів може бути невеликим від'ємним. Однак у довгостроковій перспективі ці витрати компенсуються збільшеними надходженнями податків, оскільки багато іммігрантів інтегруються в ринок праці.

У Франції зберігається модель асиміляції, де очікується адаптація іммігрантів до французького способу життя і цінностей. Ці процеси є важливими для стабільності та розвитку суспільства, особливо з огляду на політичні й економічні виклики 2010-х років. Водночас на практиці інтеграція відбувається неоднорідно: успіх залежить від освіти, мотивації та підтримки місцевих інституцій.

Діти іммігрантів активно залучені до системи освіти. У 2010–2020-х роках значно зросла кількість школярів і студентів з іммігрантським корінням. За офіційними даними, близько 85% таких випускників закінчують середню школу, що поступово наближає їхній освітній рівень до середнього по країні. Вищі навчальні заклади також стали відкритішими: дедалі більше молоді з іммігрантських родин отримують вищу освіту, що сприяє їхній інтеграції на ринку праці та громадському житті.

У період 2010–2024 років сотні тисяч іммігрантів отримали французьке громадянство шляхом натуралізації або народження в сім'ях, де один із батьків — громадянин. За даними Міністерства внутрішніх справ, лише у 2021 році близько 150 тисяч осіб стали новими французькими громадянами. Цей процес формалізованого прийняття є ознакою успішної інтеграції багатьох іммігрантів.

Міграція розширює культурне різноманіття, але водночас створює виклики у побудові спільного суспільного простору. Відмінності в мовних,

релігійних чи культурних звичаях можуть провокувати непорозуміння. Соціальні конфлікти (наприклад, протести в передмістях у 2005 чи напруженість у деяких громадах 2019–2023 років) часто пов'язані з нерівним доступом до ресурсів і роботи, що ускладнює інклюзію. Накопичені економічні розриви сприяють відчуттю ізольованості окремих груп.

Французька держава та громадські організації реалізують численні програми інтеграції: курси французької мови, культурної адаптації та професійної орієнтації (наприклад, Центри Віктора Юго, курси «Контракт Республіканської Інтеграції»). Виділяються кошти на допомогу з пошуку роботи, житла та юридичної підтримки. Такі заходи дозволяють новоприбулим швидше адаптуватись до життя у Франції. Попри програми, значною проблемою залишаються гетто на передмістях великих міст, де іммігрантські спільноти часто існують відокремлено. Недостатня інфраструктура і високий рівень безробіття серед молоді у цих районах провокують соціальну напругу. Наприклад, деякі дослідження фіксують, що безробіття серед молодих іммігрантів у передмістях більш ніж удвічі перевищує середнє по країні.

Незважаючи на виклики, багато іммігрантів успішно адаптувалися: вони беруть участь в місцевій політиці (від обрання до муніципальних рад до заснування культурних центрів) і створюють спільноти, що об'єднують французькі та їхні традиції. Рівень злочинності серед інтегрованих молодих людей істотно знизився протягом десятиліття. За оцінками соціологів, близько 40% другого покоління іммігрантів не відчувають значних труднощів інтеграції і вважають себе «майже такими ж французами», як корінні жителі, що є відчутним результатом ефективної інтеграції в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

2.1. Історичні передумови розвитку міграційних процесів в Україні

В Україні міграційні процеси відзначаються давнім корінням і постійністю змін. Варто відмітити, що рух населення на території сучасної України «фактично не припинявся ніколи». Ці процеси формувались під впливом різних соціально-політичних чинників: змін державних кордонів, воєн, колективізацій, індустріалізацій, техногенних катастроф, а також глобальних економічних трансформацій. Нижче, вважаємо за доцільне, розглянути ключові етапи новітньої історії України (від початку ХХ ст. до сьогодення) та проаналізувати їхній вплив на внутрішні та зовнішні міграційні потоки.

Так, наприклад, у міжвоєнний період та епоху Другої світової війни міграційні потоки в Україні мали кілька суттєвих джерел. Після розпаду імперій Першої світової війни в 1918–1920 рр. українські землі опинилися в епіцентрі війн і революцій, що призводило до переміщення біженців і демобілізованих солдат.

В 1920-ті роки процеси утворення кордонів між УСРР, Польщею та Румунією супроводжувалися обмінами населенням: зокрема, після пакту Ріббентропа–Молотова (1939) зі Східної Галичини до Польщі та навпаки перетнули кордон сотні тисяч людей. Сталінська радянська політика значно вплинула на міграційні процеси. Під час примусової колективізації 1930–1931 рр. було депортовано 63 817 сімей заможних селян (кулаків) із України до Сибіру та на Далекий Схід. Більш того, у період 1936–1952 рр. зі всієї УРСР вивезли на спеціальні поселення понад 552 тис. осіб (часто проти їхньої волі). Значна частина цих депортованих була розподілена по віддалених регіонах СРСР – Уралу, Східній і Західній Сибіру, Далекому Сходу. Одночасно радянська влада переселяла із прикордонних районів

УРСР поляків, німців та інших національних меншин як «неблагонадійні елементи».

Наразі відомо, що колективізація та політичні репресії фактично дещо «очистили» українські села від певних категорій населення, але разом з тим призвели до надсмертності і демографічної кризи. Ці депортації також мали наслідком значне ослаблення традиційних локальних спільнот, зміну етнічного складу окремих регіонів та перевагу міграцій з територій колишніх польських та німецьких поселень у центральні райони СРСР. У 1939–1941 рр. на приєднаних до СРСР західноукраїнських землях також проводилися депортації «соціально-неблагонадійних» верств: за постановами радянського уряду виселяли колишніх чиновників, польських власників і поміщиків. Також у 1930–40-х рр. з УСРР у Середню Азію були примусово вивезені майже 191 тис. кримських татар і десятки тисяч інших народів Криму (греків, вірмен, болгар). Ці депортації мали тяжкі наслідки для етнічного та демографічного ландшафту півострова.

Друга світова війна стала ключовим потрясінням для населення України.

З початком бойових дій почалося масове переселення – як організоване, так і стихійне. Радянською владою у 1941–1943 рр. було евакуйовано сотні тисяч мешканців із західних та центральних областей до тилкових регіонів СРСР. Німецькі окупанти, навпаки, організовували вивезення населення України на примусову працю до Німеччини та створювали концентраційні табори.

Під час бойових дій загинула велика частина мирного населення, що також спричинило демографічний провал і перестановки: у деяких районах після звільнення залишалися тисячі родин без осель.

Особливо масштабними були військові та політичні депортації наприкінці війни. Найбільш трагічним прикладом є депортація кримських татар у травні 1944 р.: за декілька днів було насильно вивезено майже 185 тис. осіб цього етносу. За висновками істориків, під час перевезення та на

етапі поселення загинуло близько 7–8 тис. кримських татар. Одночасно після війни радянські каральні органи реалізували спільні з польським урядом акції обміну населенням: у 1944–1951 рр. до західноукраїнських земель масово переселяли поляків (до УРСР переїхало понад 482 тис. осіб), натомість з України до Польщі примусово виселено тисячі українців. У ході воєнних дій та на етапі відступу німецькі війська також депортували або загинули з тисяч німецьких колоністів та інших національних меншин Західної України. Відразу після війни, у повоєнні роки, населення України продовжувало переселятися – тепер переважно в рамках відбудови. Значні потоки мігрантів прибули до УРСР з інших республік СРСР для відновлення промислових і сільськогосподарських об'єктів. Наприклад, з Росії та Білорусі приїжджали робітники і фахівці, що сприяло частковому компенсуванню втрат населення, понесених внаслідок війни. Водночас багато біженців та евакуйованих залишилися на звільнених територіях, не повернувшись до місць колишнього проживання.

У післявоєнні десятиліття УРСР пережила індустріальний бум, що кардинально змінив структуру міграцій. Швидке будівництво нових промислових центрів на Донбасі, у Кривбасі, Дніпропетровській, Харківській областях приваблювало десятки тисяч селян із сільських районів.

Як відзначають демографи, у 1950–60-х роках відбувся прискорений процес урбанізації: співвідношення населення міста/села помітно зросло. У 1960-х роках одночасно спостерігався масовий виїзд молоді «під освоєння цілини»: близько 200 тис. українців вирушили у Цілинні степи Казахстану та Сибіру, працювати на цілинних комплексах, що сприяло тому, що населення українських сіл різко скорочувалося, а нові міста й селища промислового типу зростали. Наприклад, тільки у 1950–1960-х роках Дніпропетровськ, Макіївка, Лисичанськ та інші міста прийняли по сотні тисяч мігрантів із сільської України. Крім того, відбулася інтенсивна внутрішня міграція в межах східної України: у пошуках роботи переселялися люди з Західної України в Донбас і навпаки.

В цілому населення УРСР змінило свою географічну структуру – зросла концентрація населення в індустріальних регіонах. При цьому в межах СРСР рух людей з України був обмеженим – істотних потоків українців до інших радянських республік (окрім згаданої цілінної кампанії) практично не було. Проте до України надходило чимало мігрантів з Росії, Білорусі, вірогідно, через урядові програми освоєння промисловості. Від 1950-х до початку 1990-х рр. сумарні міграційні потоки між Україною та іншими республіками СРСР були в цілому порівняно невеликі.

Окремим «ендемичним» випадком в історії міграцій України стала Чорнобильська катастрофа 1986 року. Через вибух на Чорнобильській АЕС виникла радіоактивно забруднена зона площею понад 2,5 тис. км², з якої довелося евакуювати населення. За офіційними даними, 27–28 квітня 1986 р. евакуйовано жителів Прип'яті та низки навколишніх сіл – загалом понад 116 тис. осіб переїхали з небезпечної зони у 1986 р. Далі, у 1989–1991 рр., здійснювалася організована переселенська програма: за даними урядових постанов, планувалося переселити близько 165 тис. осіб із зони відчуження та забруднення (з них у 1986 році евакуйовано 91,2 тис., а згодом ще понад 74 тис. осіб). Фактично з кінця 1980-х до початку 1990-х в межах України відбулося переміщення близько 165 тис. осіб, що призвело до переділу населення в районах Київщини, Житомирщини та прилеглих областях. Окремо від евакуації пройшли стихійні виїзди охочих залишити непридатні для життя території. За підрахунками науковців, Чорнобильська катастрофа спричинила суттєве сповільнення народжуваності і розселення населення в постраждалих регіонах, а також формування специфічних соціально-демографічних груп “переселенців”, які роз’їхалися по всіх областях країни. Таким чином ця екологічна катастрофа стала потужним поштовхом до внутрішньої міграції в Україні наприкінці 1980-х.

Розпад СРСР і здобуття Україною незалежності 1991 року кардинально змінили міграційний ландшафт. На початку 1990-х спостерігався перший посиленний потік «повернення на батьківщину»: це були переважно

представники національних меншин (поляки, угорці, чеченці тощо) і люди, що раніше виїхали до інших республік СРСР. Наприклад, у 1992 р. міграційне сальдо (плюс прибутку) становило близько +282 тис. осіб, забезпечуючись, зокрема, репатріацією трудових мігрантів і військових (зокрема виведених із Центральної Європи радянських військ). Однак уже до середини 1990-х рр. економічна криза та трансформаційні шоки призвели до міграційного виснаження: за даними дослідників, до 1993 року потік виїзду став превалювати над в'їздом.

Важливим чинником стала трудова міграція. Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х зростання економіки й відкриття кордонів створили попит на українську робочу силу за кордоном. Початковим напрямом залишалася Російська Федерація та країни СНД, куди вирушали робітники з українських міст та сіл. Згодом, особливо після вступу Польщі та інших сусідніх країн до ЄС, основними «привабливими» ринками праці стали Польща, Угорщина, Чехія, а також Італія та Іспанія. Прикметно, що до кінця 2010-х у Польщі працювали сотні тисяч українських заробітчан (за неофіційними оцінками, від 600 тис. до понад мільйона осіб).

За даними Міжнародної організації міграції, у 2010–2014 рр. кількість зареєстрованих національних трудових мігрантів України зросла у десятки разів, хоча точні масштаби значною мірою ховаються через нелегальність частини трудових потоків.

Водночас з України тривала еміграція на Захід. У 1990-ті рр. (особливо 1990–1991) виїзд до США, Канади та Європи був значним (тисячі осіб на рік, багато з них – переселенці радянських євреїв, інтелігенції тощо). Поступово у 2000-х рр. це явище стихло, а до 2010-х кількість емігрантів «на Захід» була порівняно невеликою (за даними досліджень, у 2008 р. лише 7,5 тис. осіб). Це означало, що переважна більшість виїжджаючих шукали працевлаштування в країнах колишнього СРСР та сусідніх державах. З огляду на демографічний спад та недостатнє народжуваність, Україна фактично втрачала населення саме через негативне міграційне сальдо у 1990–2010-х рр. Таким чином,

упродовж перших двох десятиліть незалежності трудова міграція стала не лише фактором економічної підтримки родин, а й важелем демографічного навантаження (втрати працездатного населення) на країну. Цей період характеризувався високою мобільністю населення у пошуках кращого життя та нових політичних і правових умов.

Війна Росії проти України (починаючи з анексії Криму і конфлікту на Донбасі 2014 р., а з 2022 р. – повномасштабного вторгнення) спричинила найбільші в історії країни міграційні потрясіння. Вже 2014–2015 рр. кількість внутрішніх переселенців зросла до понад 1,7–1,8 млн осіб. Більшість цих громадян була змушена залишити домівки на Донбасі та в Криму через бойові дії або окупацію. Цей масивний внутрішній переїзд зумовив перерозподіл населення на безпечніші західні і центральні регіони: наприклад, десятки тисяч людей перебралися до Львівщини, Закарпаття, Київщини, що створило суттєве навантаження на соціальну інфраструктуру приймаючих областей. Повномасштабне вторгнення 2022 року спричинило ще більшу хвилю міграції – тепер уже зовнішньої.

З початку вторгнення понад 6,8 млн українців перетнули державний кордон і отримали статус біженців або тимчасово захищених осіб в інших країнах (насамперед Польщі, Румунії, Угорщині, Словаччині, Росії). Ще близько 3,6 млн осіб залишилися внутрішньо переміщеними всередині України – у західних та центральних областях. Загалом UNHCR оцінює, що до кінця 2024 року майже 5,1 млн українців були зареєстровані за кордоном як біженці, а 5,3 млн – як внутрішньо переміщені. Це перевершило всі попередні міграційні кризи в історії країни. Війна продемонструвала, що в сучасних умовах військових дій міграційна «реакція» дуже швидка і масова: державні кордони відкриті, а приймаючі країни незвично охоче приймають українців, що само по собі стало одним із чинників руху. Соціально-економічні наслідки війни також впливають на поствоєнну міграцію. Значна частина переселенців (внутрішніх і зовнішніх) залишаються в притулку за кордоном на роки, а відбудова України вимагатиме повернення цих людей. У

будь-якому разі, період 2014–2025 рр. виявився часом не лише вимушених переселень, а й формування нової еміграційної хвилі – як економічної (старі та нові трудові мігранти змінюють маршрути руху в умовах війни), так і біженської, що у цілому значно вплинуло на демографічну ситуацію країни.

Аналізуючи зовнішню міграцію (рис. 2.1) [12] в Україні за 2010-2024 рр., можемо окреслити її основні етапи (табл. 2.1) загалом:

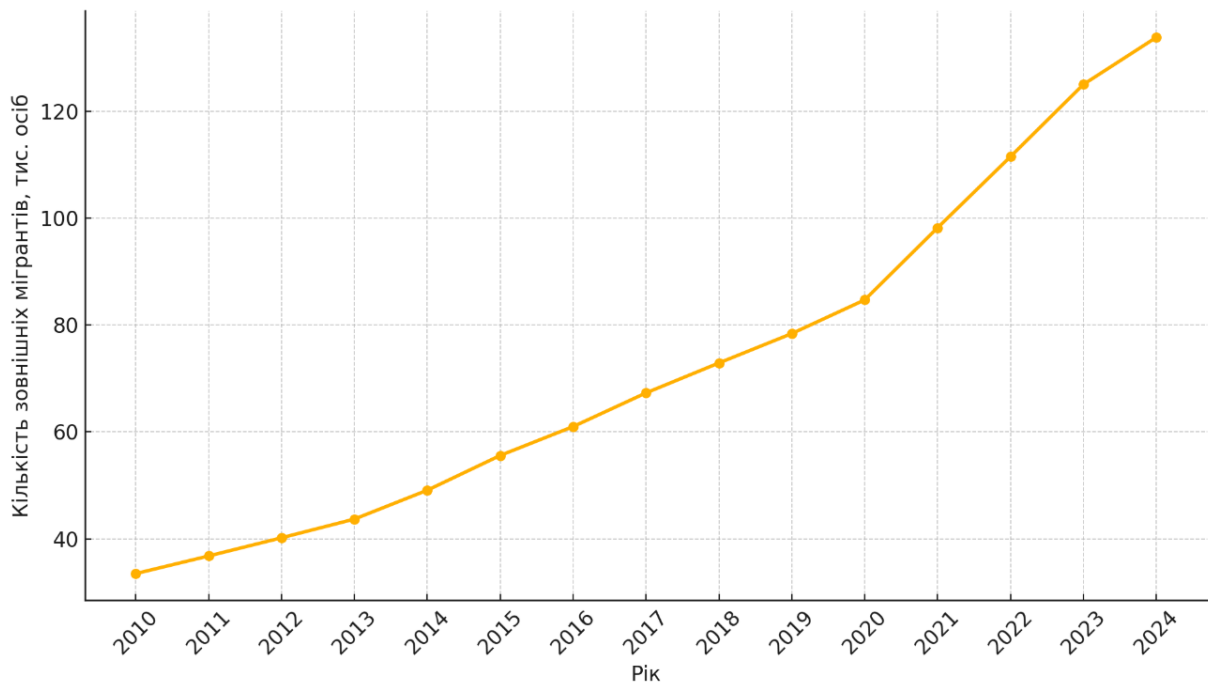

Рис. 2.1 Динаміка зовнішньої міграції України за 2010-2024 р., тис. чол.

Джерело: сформовано на основі [2]

Як видно, рисунок 2.1 відображає поступове зростання кількості українських громадян, які виїжджали за межі країни протягом аналізованого періоду.

З 2010 року, коли кількість зовнішніх мігрантів становила приблизно 33,5 тис. осіб, спостерігається стійка тенденція до зростання. Особливо стрімке збільшення зафіксовано після 2014 року — у контексті політичної нестабільності, початку війни на Донбасі, а також поглиблення соціально-економічної кризи.

Після 2022 року спостерігається різке зростання темпів зовнішньої міграції, що корелює з повномасштабним вторгненням Росії в Україну. У

2024 році кількість зовнішніх мігрантів сягнула приблизно 133,8 тис. осіб, що майже у чотири рази перевищує показники початку десятиліття. Такі дані ілюструють наростання масштабів трудової, освітньої, а згодом і вимушеної міграції українського населення, що має значний вплив на демографічну структуру, ринок праці, економічний розвиток та міграційну політику держави.

Таблиця 2.1

Етапи міграційних процесів в Україні

Етап	Період	Особливості
I	до 1990	Пролонговані радянською системою зміни. Переважання у зовнішній міграції представників інтелектуальної та культурної еліти
II	1990-1995	Стрімке зниження значення сальдо унаслідок чисельного відтоку за кордон професіоналів переважно із міських поселень з високим рівнем освіти
III	1995-2002	Зменшення чисельності населення України за рахунок вливання у міграційний потік великої кількості кваліфікованих робітників та молоді переважно з міських поселень
IV	2002-2005	Збільшення притоку міських мешканців при зменшенні притоку сільських. Розширення географії зовнішньої міграції, посилення міжрегіональних відмінностей у рівнях сальдо міграції
V	2005-2011	Уповільнення темпів зміни міграційних рухів
VI	2012-2014	Відновлення трудової міграції до країн ЄС у зв'язку з економічною стагнацією. Початок вимушеної міграції через анексію Криму та конфлікт на Донбасі.
VII	2014-2021	Зростання масштабів вимушеної міграції (ВПО, еміграція). Активізація трудової міграції до Польщі, Чехії, Німеччини. Поширення кругової міграції. Зміна структури міграційних потоків: зростає частка молоді та жінок.
VIII	2022-2024	Масова вимушена зовнішня міграція внаслідок повномасштабного вторгнення РФ. Тимчасовий захист у країнах ЄС для понад 5 млн українців. Переважна міграція жінок з дітьми, осіб пенсійного віку. Зниження повернень. Поглиблення демографічної кризи.

Джерело: сформовано автором

Представлена таблиця 2.1 узагальнює основні етапи розвитку міграційних процесів в Україні від радянського періоду до 2024 року, з урахуванням політичних, економічних та соціальних змін, які впливали на характер і масштаби міграції.

Перші етапи (I–III) охоплюють період трансформацій, пов'язаних із розпадом СРСР, коли країна стикнулася з масовим виїздом освічених кадрів, зокрема інтелігенції та молодих фахівців. Цей період позначений значним демографічним відтоком, особливо з міських територій.

На IV–V етапах спостерігається тимчасова стабілізація, проте зберігається загальна тенденція до зменшення чисельності населення через зовнішню міграцію. Географія міграції розширюється, а міжрегіональні відмінності у сальдо міграції стають дедалі помітнішими.

VI та VII етапи позначені суттєвим погіршенням міграційної ситуації, обумовленим геополітичними потрясіннями — зокрема, анексією Криму, війною на сході України, а згодом і значним зростанням трудової та вимушеної міграції. Цей період характеризується також зміною структури мігрантів, серед яких більшу частку становлять жінки, молодь і тимчасові працівники.

Найбільш драматичним є VIII етап (2022–2024 рр.), коли внаслідок повномасштабного вторгнення Росії мільйони українців були змушені покинути країну, шукаючи тимчасового захисту в Європейському Союзі. Зовнішня міграція набуває рис гуманітарної кризи. Водночас виникають серйозні виклики для відновлення людського капіталу та демографічного потенціалу України.

Таким чином, таблиця 2.1 демонструє динаміку змін у характері міграційних процесів - від контрольованої елітарної міграції до масової вимушеної мобільності населення в умовах збройного конфлікту.

Загалом, варто відмітити, що аналіз історичних факторів свідчить, що міграційні процеси в Україні завжди були тісно пов'язані з ключовими подіями та політичними режимами. Підсумовуючи, можна зазначити наступне: Перша та Друга світові війни призводили до масових переміщень, депортацій і втрат населення. Війни 2014–2025 рр. викликали біженські та внутрішньо переміщені хвилі безпрецедентних масштабів

Сталінський тоталітаризм супроводжувався організованими депортаціями (кулаків, національних меншин, навіть цілих народів). Ці акції переселення змінювали етнічний склад регіонів та формували радянські моделі міграції.

Форсована індустріалізація 1930–1960-х рр. зумовлювала масовий рух селян до промислових центрів і сприяла урбанізації. Колективізація 1930-х, навпаки, сприяла репресивним міграціям («розкуркуленням»). У 1990-х–2000-х роках ринкові перетворення дали поштовх трудовій міграції – спочатку до СНД, а потім до ЄС.

Особливої уваги заслуговує Чорнобиль (1986), після якого було евакуйовано та переселено понад 116 тис. людей, що стало вагомим екологічним чинником міграції.

Такі історичні передумови сформували сучасну картину української міграції: з огляду на демографічний спад та економічні нерівності країна у ХХ–ХХІ ст. стала відправною точкою для мільйонів трудових мігрантів і біженців. Водночас Україна також приймала мігрантів – від повоєнних «бранців відбудови» до сучасних внутрішніх переселенців. Кожен перелічений фактор – війни, депортації, індустріалізація, Чорнобиль, економічна криза та агресія РФ – залишав глибокий слід у формуванні внутрішніх та зовнішніх міграційних потоків

2.2. Аналіз динаміки та структури міграції в Україні

За період 2019–2024 рр. зовнішня та внутрішня міграція України зазнали різких змін під впливом пандемії COVID-19, повномасштабної війни Росії та економічних факторів [17].

Зовнішня міграція до початку 2020-х характеризувалася відносно стабільними показниками: за даними Державного комітету статистики України, у 2019–2021 роках кількість людей, які прибули в Україну з інших країн, становила кілька сотень тисяч на рік (наприклад, 576,0 тис. у 2019), а кількість тих, хто виїхав – приблизно стільки ж. Пандемія COVID-19 у 2020

році спричинила різке скорочення міжнародних потоків – обидва ці показники впали на 20–25%. Наприклад, число прибулих знизилася до 435,3 тис. осіб у 2020 році, а виїздів – до 426,0 тис. осіб (табл. 2.2) [2].

Таблиця 2.2

Показники міжнародної міграції населення України

Роки	Кількість імігрантів, тис. осіб	Кількість емігрантів, тис. осіб
2019	576,0	554,5
2020	435,3	426,0
2021	476,9	455,6
2022	-	5699,0
2023	-	300,0
2024	-	1146,0

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Представлена таблиця 2.2 дозволяє виділити декілька ключових тенденцій та етапів: стабільність міжнародної міграції до 2021 року, різкий міграційний шок у 2022 році (початок повномасштабної агресії РФ проти України призвів до безпрецедентного зростання обсягів еміграції), поступове скорочення відтоку у 2023 році.

За оцінками ООН, до кінця 2024 року в усьому світі налічувалося близько 6,8 млн зареєстрованих біженців з України. Найбільші приймаючі країни – Польща, Німеччина, Румунія та інші сусіди України. Водночас внутрішні переміщення призвели до появи десятків мільйонів ВПО. Так, МОМ повідомляє, що станом на серпень 2022 року в Україні вже проживало близько 6,9 млн внутрішньо переміщених осіб (понад 16% населення) [2]. І хоча у наступні роки значна частина переселенців почала повертатися додому, кількість ВПО залишалася величезною: станом на серпень 2024 року в Україні налічувалося близько 3,67 млн ВПО. Цим міграційним процесам відповідають розподіли за віком і статтю: серед українських біженців переважали жінки (61,5%) і особи працездатного віку (57%), що закономірно через обмеження виїзду чоловіків призовного віку [17].

З огляду на наведену динаміку можна виокремити такі ключові висновки: у 2020 році через карантинні обмеження значно знизилася

міжнародна міграція – як в'їзди, так і виїзди; у 2021 році ситуація почала відновлюватися, однак рівень 2019 року ще не досягнуто.

Поряд із тим із початком повномасштабного вторгнення міграційні потоки змістилися з економічних і соціальних мотивів на екстрену евакуацію.

До серпня 2022 році в Україні було зареєстровано 6,9 млн. осіб вимушено переміщених осіб, тоді як за кордон виїхало майже 7 млн. осіб [2].

У 2023–2024 роках частина людей повернулася, тому чисельність вимушено переміщених осіб у 2024 році стабілізувалася на рівні 3,7 млн. осіб.

Серед українців, які виїхали за кордон, переважно жінки та діти. Так, за даними польського реєстру, 61,5% зареєстрованих українських біженців – жінки, понад 57% – особи працездатного віку (18–65 років).

Внутрішньо переміщені громадяни здебільшого походять зі східних і південних областей (Донецької, Луганської, Харківської, Запорізької, Херсонської), які зазнали найактивніших бойових дій. Найбільше вимушено переміщених осіб нині проживає в Харківській (13%), Дніпропетровській (12%) і Київській (8%) областях та в м. Київ (10%) [2].

Таким чином, аналіз показує, що структура та обсяги міграції в Україні кардинально змінилися у порівнянні з довоєнним періодом. Пандемія тимчасово зменшила трудові міграційні потоки, тоді як війна спричинила безпрецедентні масові переміщення як за кордон, так і всередині країни.

На основі статистичних даних виявлено, що теперішні міграційні процеси характеризуються переважно екстреною евакуацією населення, а демографічна структура мігрантів суттєво відрізняється від допандемічної (насамперед за статтю та віком) [17].

Таким чином, міграційний баланс України 2019–2024 є детермінованим зовнішніми кризами та внутрішніми економічними умовами, що доводить необхідність адаптації державних міграційних стратегій до нових реалій.

Рисунок 2.2 ілюструє зміни у структурі зайнятості українських трудових мігрантів за десятиріччя.

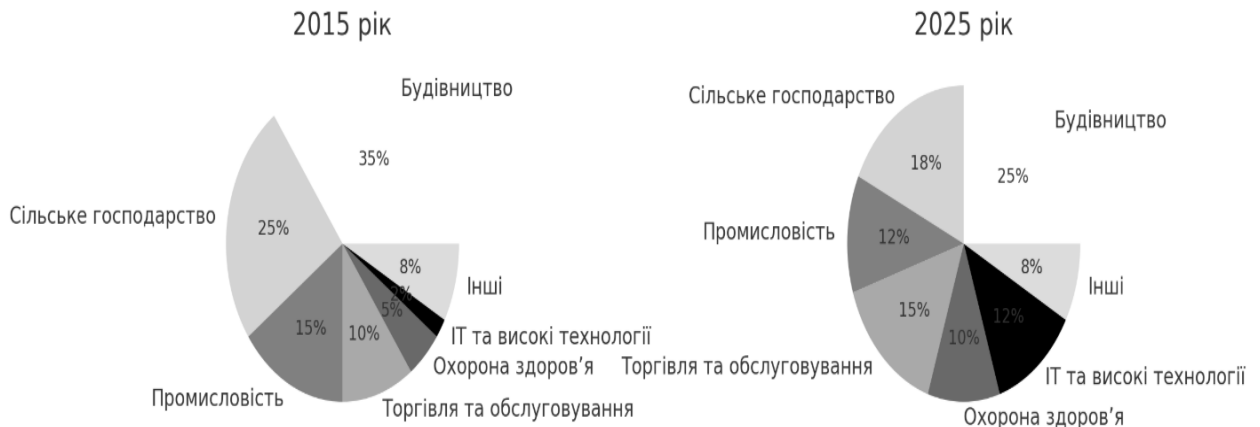

Рис. 2.2. Основні сфери працевлаштування українських трудових мігрантів

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Для порівняння обрані два часові зрізи — 2015 та 2025 роки, які відображають частку мігрантів, зайнятих у кожній із семи основних сфер:

Так, у 2015 році найбільше українських мігрантів працювало у сфері будівництва (35%) та сільського господарства (25%), що свідчить про переважання фізичної праці у країнах трудової еміграції (насамперед Польща, Чехія, Росія).

Частка у промисловості становила 15%, тоді як торгівля, обслуговування й охорона здоров'я залишалися менш розвиненими напрямками зайнятості. ІТ-сфера була практично маргінальною (2%) [17].

У 2025 році спостерігається зрушення у бік диверсифікації сфер праці. Частка будівництва зменшилася до 25%, сільського господарства - до 18%, тоді як значно зросла частка зайнятості у сфері ІТ та високих технологій (до 12%) та в охороні здоров'я (10%) [2]. Зросла й частка торгівлі та обслуговування - з 10% до 15%, що свідчить про посилення участі мігрантів у сфері послуг. Стабільною залишилась частка «інших» сфер - 8%.

Виходячи з вищенаведеного, варто відзначити наступне: відбувається перехід від переважно фізичних до більш кваліфікованих форм зайнятості, зростає роль освічених трудових мігрантів, зокрема в ІТ, охороні здоров'я,

торгівлі, структура трудової міграції стає менш моноцентричною і більш розгалуженою, зміни відображають як адаптацію українців до європейських ринків праці, так і загальні тренди економічної модернізації країн-приймачів.

Крім того, трудова міграція, певною мірою, може бути охарактеризована як «відтік мізків», у світлі наявної невідповідності між навичками мігрантів і тими посадами, які вони обіймають. Лише деяким мігрантам вдається знайти роботу за кордоном відповідно до рівня їхньої кваліфікації. Ця невідповідність прослідковується й коли порівняти сфери працевлаштування мігрантів за кордоном (рис. 2.2) з їхнім рівнем освіти (рис. 2.3 [12]).

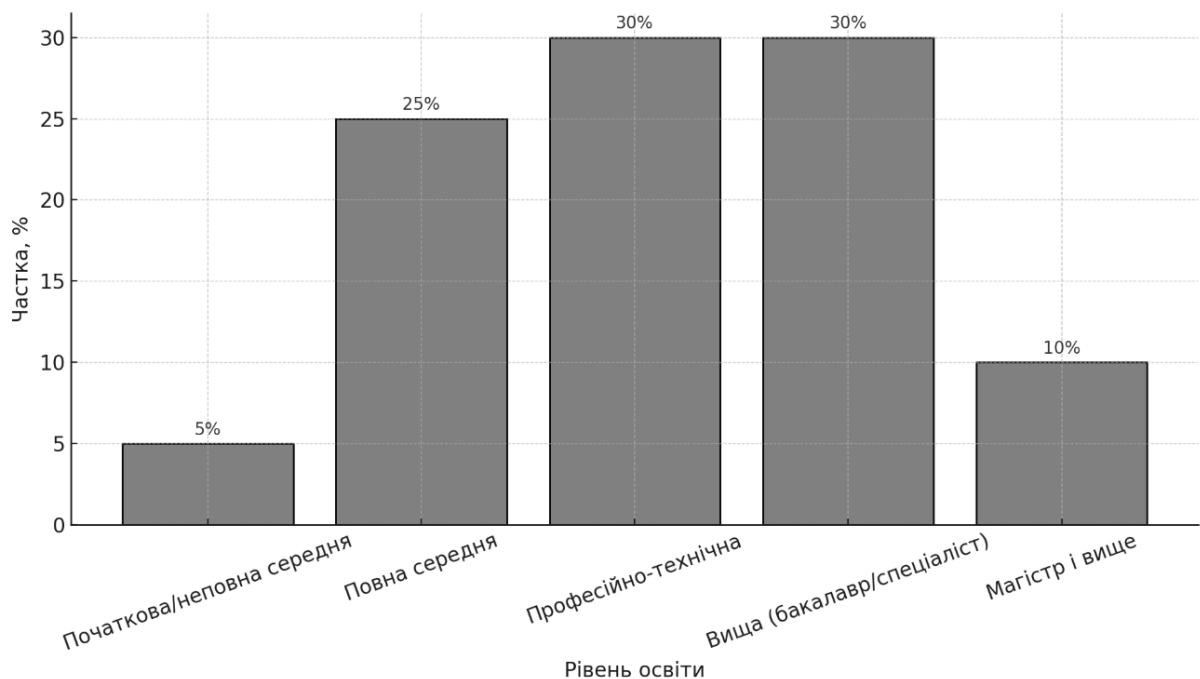

Рис. 2.5 Рівень освіти українських трудових мігрантів

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Так, аналіз структури рівня освіти серед українських трудових мігрантів дозволяє зробити низку важливих висновків щодо якості людського капіталу, характеру міграційних потоків та потенційних наслідків для національного ринку праці й соціально-економічного розвитку України [10].

По-перше, домінування категорій осіб з професійно-технічною (30%) та вищою (30%) освітою свідчить про наявність у трудових мігрантів

значного обсягу компетенцій і навичок, які є затребуваними як у країнах-реципієнтах, так і в самій Україні. Це підтверджує тезу про те, що міграція набуває рис «відтоку кваліфікованої робочої сили», що має неоднозначний ефект: з одного боку - покращення добробуту мігрантів та їхніх родин, а з іншого - втрата потенціалу для інноваційного розвитку економіки України

По-друге, значна частка мігрантів із повною загальною середньою освітою (25%) свідчить про продовження тенденції трудової еміграції серед молоді, яка не має професійної підготовки або достатніх умов для навчання в Україні, але шукає швидкий доступ до заробітку, що вказує на слабкість механізмів професійної орієнтації та залучення молодих людей до внутрішнього ринку праці.

По-третє, показник у 10% мігрантів із магістерським або науковим ступенем свідчить про зростання мобільності висококваліфікованих фахівців, зокрема в галузях медицини, ІТ, освіти, інженерії. Їх від'їзд за кордон вимагає від держави створення стимулів для утримання «кадрової еліти» через адекватну оплату праці, розвиток наукової та інноваційної інфраструктури, прозорі кар'єрні можливості.

По-четверте, незначна частка мігрантів з низьким рівнем освіти (5%) демонструє поступове зниження участі малокваліфікованих груп у міграційних процесах, що відповідає сучасним вимогам європейських ринків праці, орієнтованих на компетентність, сертифікованість та мовну адаптацію.

Узагальнюючи, можна констатувати: міграція висококваліфікованих фахівців набуває сталого характеру й вимагає розробки державної стратегії утримання та повернення талановитої молоді; збереження середньої освітньої домінанти формує виклик у вигляді неможливості мігрантів інтегруватися у високотехнологічні сектори, що обмежує їхню продуктивність; рівень освіти українських мігрантів зумовлює потенціал для «зворотної міграції знань», за умови створення відповідної економічної екосистеми в Україні.

Таким чином, освіта як фактор міграції вказує не лише на особисті можливості мігрантів, а й на структурні проблеми розвитку людського капіталу в Україні. Необхідною є реалізація комплексної політики управління трудовою міграцією, яка передбачає освітню підтримку, кар'єрне консультування, професійну сертифікацію та інтеграцію мігрантів у стратегічні галузі національної економіки.

2.3. Соціально-економічний розвиток України як фактор міграції

Міграційна поведінка населення в будь-якій країні визначається комплексом факторів, серед яких особливо важливе місце посідає рівень соціально-економічного розвитку. Україна, як держава з перехідною економікою, що перебуває у стані багаторічних трансформацій, гостро відчуває на собі міграційний відтік населення, зумовлений низькою якістю життя, нерівномірністю регіонального розвитку, безробіттям, обмеженим доступом до якісних соціальних послуг та інституційною нестабільністю.

За оцінками міжнародних досліджень, економічна мотивація залишається основною причиною зовнішньої трудової міграції українців. Згідно з дослідженням Міжнародної організації з міграції (МОМ, 2021), понад 70% опитаних українських трудових мігрантів виїжджали за кордон через низький рівень заробітної плати та відсутність належних умов для професійного розвитку в Україні. Близько 60% назвали відсутність стабільної зайнятості або невпевненість у завтрашньому дні як ключовий стимул для еміграції.

З 2014 року ситуація на ринку праці в Україні характеризується нестабільністю, викликаною збройним конфліктом, втратою частини економічного потенціалу на сході країни, зростанням тінізації зайнятості та масовим виїздом працездатного населення. Хоча після 2016 року спостерігалось певне покращення макроекономічних показників (зростання ВВП, зниження інфляції), рівень життя переважної частини населення залишався незадовільним: середня заробітна плата у 2019 році становила

лише 30–35% від середньоєвропейської, що посилювало мотивацію до трудової міграції.

Однією з визначальних рис внутрішньої міграції в Україні є регіональна економічна поляризація. Різниця в рівнях економічного розвитку між західними, центральними, східними та південними областями формує нерівномірний розподіл можливостей. Наприклад, за даними Державного комітету статистики України, у 2021 році рівень середньомісячної номінальної заробітної плати в Києві становив 17 211 грн, тоді як у Тернопільській – 10 227 грн, у Чернівецькій – 10 487 грн, тобто у 1,6–1,7 рази менше. Такі диспропорції зумовлюють міграційний відтік населення з депресивних регіонів, передусім із західних областей, до більш розвинених центрів України або за кордон (особливо в прикордонні зони ЄС). Аналогічно, із зони активних бойових дій та тимчасової окупації (Донецька, Луганська, частини Запорізької та Херсонської областей) люди переміщуються до економічно стабільніших територій, що формує внутрішній економічно детермінований міграційний тиск.

Окрім економіки, міграційні процеси тісно пов'язані з рівнем розвитку соціальної інфраструктури. Якість освіти, доступ до охорони здоров'я, пенсійного та соціального забезпечення є факторами, що істотно впливають на рішення про зміну місця проживання. Серед опитаних у межах дослідження Міжнародної організації праці у 2021 році 19% мігрантів вказали на незадоволеність якістю медичних послуг в Україні, 23% – якістю освіти для дітей, що стало додатковою мотивацією для тривалого перебування за кордоном або повторного виїзду.

У регіонах, де рівень соціальних послуг істотно нижчий за середній, міграційні настрої значно вищі. Це стосується не лише віддалених або сільських територій, але й великих міст, які втрачають населення через відсутність умов для довготривалого життєвого планування (молодь, зокрема, прагне еміграції для навчання чи роботи).

У рамках внутрішньої міграції відбувається концентрація населення у великих обласних центрах, де зосереджена більша частина високоякісної соціальної інфраструктури. Так, за результатами досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, протягом 2015–2023 рр. найбільше зростання населення за рахунок внутрішніх переїздів спостерігалось в Києві, Львові, Івано-Франківську, Вінниці та Дніпрі.

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році значною мірою деформувало соціально-економічну структуру України. Знищення промисловості, інфраструктури, зупинка бізнесів, відтік інвестицій та скорочення внутрішнього попиту призвели до глибокої економічної рецесії. За оцінками Світового банку, ВВП України в 2022 році скоротився на 29,2%, а рівень бідності виріс з 18% до понад 60% населення. Ці зміни спричинили механізми вимушеної еміграції та евакуації. З одного боку, мільйони людей залишили Україну через безпосередню загрозу життю. З іншого – частина осіб, що проживали на непостраждалих територіях, також виїхали через зниження економічної стабільності, втрату роботи, падіння рівня доходів. Для великої кількості родин така міграція стала єдиною можливістю зберегти соціальні перспективи, особливо для дітей.

Крім того, варто врахувати ефект довгострокового «відтікання» кваліфікованої робочої сили. Значна частина лікарів, інженерів, ІТ-фахівців, освітян виїхала за кордон у 2022–2023 рр., що загострює проблему дефіциту кадрів і уповільнює відновлення національної економіки. Без розробки механізмів їх повернення або компенсації такого «міграційного витоку» країна ризикує втратити критично важливі ресурси для післявоєнного розвитку.

Майбутнє міграційної поведінки українців значною мірою залежатиме від темпів соціально-економічного відновлення та ефективності політики підтримки населення. Ключовими факторами впливу, на наш погляд, доречно відмітити такі: темпи відбудови інфраструктури на звільнених територіях; масштаби іноземної фінансової допомоги та інвестицій; спроможність

держави створити конкурентні умови праці для фахівців, які повертаються; зміна підходів до соціальної політики: пріоритет медичних, освітніх, житлових послуг та формування системи реінтеграції мігрантів і ВПО. Якщо ці чинники залишаться поза увагою, збережеться висока ймовірність структурної еміграції після завершення активної фази війни, коли біженці не повернуться, а нові групи громадян будуть змушені шукати можливості за межами України.

Таким чином, соціально-економічний розвиток України виступає визначальним фактором міграційних процесів. Протягом останнього десятиліття еміграція українців значною мірою була спричинена недостатнім рівнем життя, регіональною диспропорцією розвитку, низькою якістю соціальних послуг та економічною нестабільністю. Повномасштабна війна лише посилила ці процеси, створивши нові потоки як внутрішньої, так і зовнішньої міграції, частина з яких може мати довгостроковий характер. Для подолання міграційних викликів Україні необхідно не лише відновити зруйновану інфраструктуру, а й забезпечити реальні умови для гідного життя, професійної реалізації та соціальної стабільності населення. Без цього ризик подальшого скорочення демографічного і трудового потенціалу залишається високим..

РОЗДІЛ III. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЇ І РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

3.1. Порівняльний аналіз показників розвитку міграційних тенденцій Франції та України

Аналізуючи міграційні тенденції, які пританні Франції та Україні на сучасному етапі їх розвитку можемо стверджувати про діаметрально різні напрямки тенденцій, адже для Франції більш актуальним та переважаючим є саме імміграція, тоді як для України – приріст еміграції.

Перед тим як співставляти показники міграції обох країн необхідно звернути увагу на той фактор, що не дивлячись на розмір територій, яка є майже однаковою (Франція - 547 030 км², Україна - 603628 км²) та схожим напрямком спеціалізації – сільське господарство, країни мають різний рівень свого розвитку.

Відповідно до даних Світового банку та Міжнародного валютного фонду, у 2023 році Франція демонструвала один із найвищих показників номінального ВВП у світі - 3051,8 млрд дол. США, що забезпечувало їй стабільне місце серед перших шести економік світу.

Для порівняння, номінальний ВВП України за 2023 рік становив 178,8 млрд дол. США. Таким чином, економіка Франції перевищувала українську за обсягом ВВП приблизно у 17,1 раза. Однак важливо врахувати, що за прогнозами на 2025 рік очікується зростання ВВП обох країн. Зокрема, ВВП Франції оцінюється у 3211,3 млрд дол. США, тоді як Україна, за оцінками МВФ, може досягти показника 267,6 млрд дол. США, що означає, що розрив між економіками скорочується, і співвідношення між номінальними ВВП Франції та України становитиме приблизно 12 разів.

Стосовно населення, то динаміка за останні 15 років виглядає наступним чином (рис. 3.1) [12]:

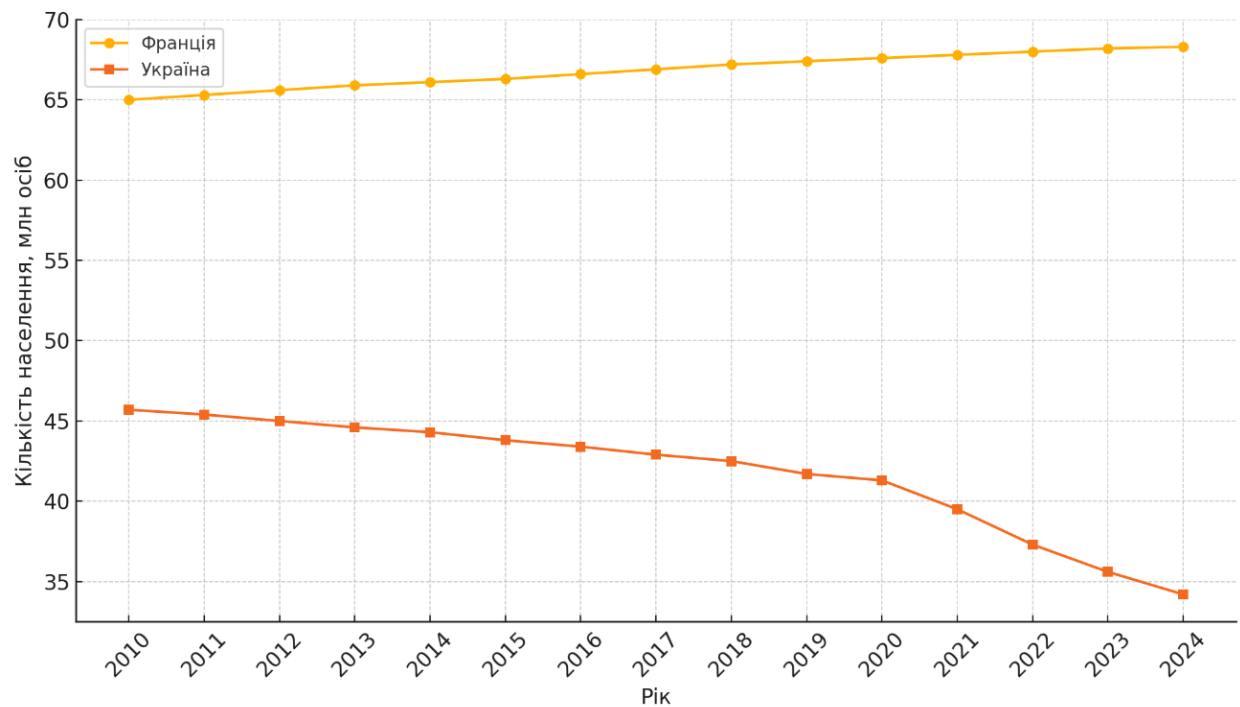

Рис. 3.1 Динаміка кількості населення Франції та України за 2010-2024 роки, чол.

Джерело: побудовано автором на підставі статистичних даних [2; 22]

Як бачимо з рис. 3.1 упродовж останніх п'ятнадцяти років динаміка кількості населення у Франції та Україні демонструє діаметрально протилежні тенденції, що зумовлені комплексом економічних, соціальних, демографічних і політичних чинників.

Аналіз графічних даних за період 2010–2024 років засвідчує стабільне зростання чисельності населення у Франції та стрімке скорочення — в Україні. Так, населення Франції протягом вказаного періоду зросло з 65,0 млн осіб у 2010 році до 68,3 млн у 2024 році.

Середньорічний приріст становить близько 0,2 млн осіб, що свідчить про відносну стабільність демографічної ситуації.

Основними чинниками такого зростання виступають ефективна соціальна політика, відносно високий рівень народжуваності порівняно з іншими країнами Європи, а також постійний приплив іммігрантів, зокрема з Північної Африки, Близького Сходу, Східної Європи, включно з Україною.

Натомість Україна демонструє чітку тенденцію до депопуляції. Починаючи з 45,7 млн осіб у 2010 році, чисельність населення скоротилася до 34,2 млн у 2024 році. Загальне скорочення становить понад 11 млн осіб, або майже 25% населення. Причинами таких драматичних змін є: зниження рівня народжуваності, зростання смертності, масова трудова міграція, а також вплив збройних конфліктів, які починаючи з 2014 року (анексія Криму та війна на сході України), а особливо з 2022 року (повномасштабне вторгнення Росії), спричинили масову вимушену міграцію українських громадян за кордон.

Слід зазначити, що темпи демографічного спаду в Україні особливо загострилися у 2022–2024 роках. Саме в цей період Україна втратила мільйони громадян через евакуацію, еміграцію, втрати на війні та критичне зниження народжуваності. Значна частка мігрантів - це жінки, діти та пенсіонери, які не мають короткострокових планів на повернення, що лише поглиблює демографічну кризу.

Таким чином, рис. 3.1 наочно ілюструє кризовий демографічний розрив між двома державами: якщо у Франції фіксується стабільне зростання, то в Україні — катастрофічне скорочення чисельності населення. Ці дані підкреслюють необхідність розробки та реалізації в Україні комплексної демографічної стратегії, що включає стимулювання народжуваності, підтримку молодих сімей, програми повернення емігрантів та заходи соціальної реінтеграції вимушених переселенців.

3.2. Міграційна політика країн як трансформатор впливу на міграційні процеси та соціально-економічний розвиток

Історія міграційної політики Франції охоплює періоди лібералізації та посилення контролю. Після Другої світової війни країна активно залучала робочу силу з колоній, проте з 1974 року запровадила «мораторій» на імміграцію.

У 1981–1986 роках уряд Франсуа Міттерана легалізував близько 200 тис. нелегалів і полегшив умови для родинної міграції. У 1986 року «Pasqua laws» посилили депортацію та обмежили набуття громадянства. Після цього пройшли цикли протилежних реформ: 1998 році відновлено право дітей іммігрантів народжуватися громадянами (закон «Giscard»), а в 2018 році ухвалено закон «Про притулок та імміграцію» – один із останніх комплексних актів національного законодавства. В цілому за останні десятиліття у Франції видано понад сотню законів і декретів з міграції, що показує динаміку між пом'якшенням і посиленням контролю над міграцією. Відповідальним за формування та реалізацію політики є Міністерство внутрішніх справ, яке керує префектурами, а також офіси OFII (Французьке агентство з імміграції та інтеграції, засноване 2009 р.) та OFPRA (Офіс захисту біженців та апатридів, засн. 1952).

OFII координує легальну міграцію і інтеграційні програми (контракт інтеграції, мовні курси), а OFPRA – приймає та розглядає заяви про міжнародний захист. Крім того, державні префектури видають посвідки на проживання та контролюють дотримання міграційного законодавства.

Після здобуття незалежності Україна успадкувала розрізнене регулювання імміграції, еміграції та статусу біженців.

Основним законодавством є Закон України «Про імміграцію» (2001 року) та «Про біженців» (2011 року).

Значний етап – створення Державної міграційної служби України (ДМСУ) у грудні 2010 року як центрального органу виконавчої влади під керівництвом МВС.

У 2014 році затверджено нове положення про Державну міграційну службу України, згідно якого остання відповідає за імміграційну політику, протидію нелегальній міграції, громадянство та реєстрацію осіб.

У таблиці 3.1 наведено порівняння ключових інституцій.

Представлена таблиця 3.1 дозволяє виокремити ключові інституції, які відповідають за міграційні процеси.

Загалом, варто відзначити, що Франція прагне залучати високоосвічених працівників (сині карти ЄС, талановиті), студентів та сезонних робітників.

Таблиця 3.1

Компаративний аналіз ключових інституцій, відповідальністю яких виступає регулювання міграційних процесів Франції та України

Інституційний механізм	Франція	Україна
Головний відомчий орган	Міністерство внутрішніх справ	Міністерство внутрішніх справ (координує ДМСУ)
Центральний орган імміграції	ОФІІ (Французьке агентство з імміграції і інтеграції)	Державна міграційна служба України (ДМСУ)
Орган з притулку	ОFPRA (офіс біженців та апатридів)	ДМСУ
Видання віз та дозволів	Префектури	Посольства і ДМСУ
Інтеграційна політика	Республіканський інтеграційний контракт» (ОФІІ)	відсутня централізована програма

Джерело: сформовано автором

Так, наприклад, у 2022 році Франція видала 98 тис. довгострокових віз студентам та 40 тис. дозволів на тимчасову працю. Кожний третій новий мешканець – за сімейним возз'єднанням. Водночас держава впроваджує квоти на роботу іноземців у критичних секторах, а нелегальну працю суворо карає.

В Україні ж донедавна основна трудова міграція – виїзд громадян за кордон (насамперед до Польщі), тоді як імміграція іноземців була незначною. Офіційно іноземець може працювати за умов отримання візи та дозволу на роботу від ДМСУ; крім того, щороку Кабмін встановлює квоту імміграції – ліміт осіб, яким дозволено ПМП (перманентне проживання). Наприклад, у 2022 році уряд розподілив квоти за категоріями (інвестори, висококваліфіковані, родичі тощо) та регіонами. На період війни Україна також надала спеціальний статус іноземцям, які служать у Збройних Силах України спрощуючи їм набуття громадянства.

У Франції процедура подачі на притулок стандартизована: мігрант звертається до префектури, проходить бесіду в OFII, після чого OFPRA ухвалює рішення.

У 2023 році було подано близько 142,5 тис. заяв (123,4 тис. заяв – первинні) на статус біженця/захист; при цьому найчисельніші групи – з Афганістану, Бангладеш, Туреччини. Закон про притулок у Франції передбачає прискорені процедури для «безпечних країн» і посилене втручання суду під час тримання під вартою мігрантів.

В Україні формально діє Закон «Про біженців» 2011 року, але до 2022 року звернень було небагато. Більші виклики з'явилися після повномасштабного вторгнення РФ: більш як 10 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами, понад 6 млн. осіб виїхали за кордон. Україна запровадила юридичні механізми для підтримки вимушено переміщених осіб та надала дозвіл на роботу біженцям з інших країн за спрощеною процедурою. Оскільки права іноземних біженців істотно посилюються в ЄС, Україна орієнтується на євроінтеграцію законодавства.

У Франції інтеграція мігрантів вважається державною пріоритетною політикою. З 2016 року іммігрантам, які отримали дозвіл на тривале проживання, обов'язково підписують Республіканський контракт інтеграції з курсами французької мови та цінностей Республіки. Держава також фінансує мовні курси і соціальні програми адаптації. В Україні спостерігається радше відсутність єдиної інтеграційної політики для іноземців. З початком війни основним пріоритетом стало працевлаштування та підтримка переміщених українців, а не інтеграція іноземців. Тому механізми інтеграції (такі як мовні курси чи культурна адаптація) для іммігрантів в Україні лише розробляються. Разом з тим уряд активно залучає діаспору і повертає іноземців до трудової діяльності в Україні за рахунок власних юридичних новацій.

Політика безпосередньо впливає на масштаб і характер потоків міграції. У Франції посилення контролю (закони 2018 року) разом із

соціально-економічними факторами вплинуло на стабільне сальдо міграції, яке за останні роки лишається позитивним.

Згідно статистичних даних, у 2022 році до Франції прибуло 331 тис. іммігрантів, що на 22% більше, ніж у 2019 році і майже у 3 рази більше, ніж у 2021 році (272 тис. осіб і 246 тис. осіб відповідно). Значну долю цих прибулих становили українці (12,6%) та мігранти з Північної Африки. У той же час у 2020–2021 роках через пандемію COVID-19 потоки суттєво скорочувалися.

В Україні різкі зміни міграційних потоків насамперед зумовлені війною.

З початку повномасштабного вторгнення за кордон виїхало до 6-7 млн. осіб. Політика екстрено відкрила кордони з ЄС (тимчасовий захист), відмінила візи, створила «єдині вікна» для оформлення документів. Підсилюючи консолідацію потоків, влада України разом з партнерами створила реєстраційні платформи для біженців.

Згідно з прогнозами, значна частина біженців може повернутися пізніше, але вже зараз втрати населення оцінюються від 2,7% до 6,9% ВВП щорічно.

Законодавчі зміни 2022-2024 роках спрямовані на адаптацію політики до нових реалій – зокрема, закони «Про імміграцію» та зміни щодо іноземців-військових спрощують отримання ПМП та громадянства іноземцями, що захищають Україну. Таким чином, міграційна політика обох країн реагує на динаміку потоків: Франція гнучко регулює набір іммігрантів за категоріями, а Україна – мобілізує ресурси для вимушено переміщених осіб та готується до відбудови з урахуванням демографічних втрат.

Міграційна політика визначає вплив на ринок праці, демографію, соціальні системи й ВВП. У Франції іммігранти відіграють помітну роль у соціальній та економічній сфері.

За даними ОЕСР, у 2023 році частка населення, народженого за кордоном, становила 13,8% (8,9 млн осіб). Іммігранти заповнюють прогалини

в робочій силі (медики, будівництво, ІТ) і мають вищу народжуваність, ніж корінне населення. Хоча іммігранти часто вимагають соціальної підтримки (інтеграція, медичні послуги), вони також сплачують податки і підвищують ВВП. Наприклад, темпи видачі дозволів для студентів і спеціалістів зростали, адже за 2022 рік було видано понад 130 тис. віз для студентів і мігрантів високої кваліфікації. Таким чином, за моделлю ОЕСР, Франція отримує приріст робочої сили 294 тис. нових іммігрантів у 2022 році, що на 10% більше 2021 року.

Водночас в Україні спрямування міграційної політики на підтримку мобілізації та повернення колишніх мешканців прямо впливає на трудові ресурси.

До війни велика частка працездатних українців працювала закордоном, і за рахунок трудової міграції Україна отримувала близько 13–14 млрд. дол. США переказів щорічно. Натомість війна призвела до масової еміграції, через що на внутрішньому ринку гостро не вистачає робітників, що, наприклад, підсилює економічне навантаження на тих, хто залишився. Ці втрати оцінені Центром економічної стратегії у скороченнях ВВП до 2,7–6,9% щороку, якщо частина виїхавших не повернеться.

Демографічні наслідки також суттєві: за середнім прогнозом ООН населення України може зменшитися із 41 млн. осіб (2021 р.) до 30 млн. осіб на 2060 рік, значною мірою через відтік молоді.

Для порівняння, Франція зберігає стабільніше населення завдяки відносно високій народжуваності та регулярній імміграції.

Далі, вважаємо за потрібне, сформулювати у вигляді таблиці 3.2 ключові наслідки міграційних процесів на соціально-економічний стан Франції та України.

Так, наприклад, політика імміграції зміщує демографічні тренди: Франція стимулює економіку та дещо стабілізує старіння через іммігрантів, а Україна нині зосереджена на мінімізації втрат – реінтеграції ВПО і мобілізації трудових ресурсів, зважаючи на гострий спад населення.

Таблиця 3.2

Наслідки міграційних процесів на соціально-економічний стан
Франції та України

Сфера	Франція	Україна
Ринок праці	Заповнення дефіциту кадрів (медицина, агро, IT)	Скорочення робочої сили (колосальна еміграція, нестача фахівців)
Демографія	Іммігранти молодші за середній вік	Старіння прискорилося (відтік молоді)
Соціальні системи	Іммігранти сплачують податки, але потребують послуг інтеграції	Збільшення навантаження на соціальне забезпечення через ВПО, а не іммігрантів
ВВП	Додаткові працівники та споживачі збільшують ВВП (ОЕСР: +10%)	Втрати ВВП через біженців 2,7–6,9%

Джерело: сформовано автором

Так, для України війна – головний чинник міграції. Влада розгорнула реєстрацію біженців і надала їм правовий захист. Стратегія передбачає гармонізацію законодавства з ЄС («приведення у відповідність з *acquis*») та подальше вдосконалення міграційної політики після завершення воєнних дій.

Франція також відреагувала на виклик війни: прийняла понад 100 тис. біженців з України і спростила їм доступ до ринку праці та соціальних послуг, а також веде дипломатичну співпрацю в межах ЄС.

Обидві країни стикаються зі старінням населення, хоча в різних масштабах. У Франції міграція частково компенсує низьку народжуваність (найвища у ЄС), тому уряд «качелями» то пом'якшує, то посилює імміграційну політику відповідно до економічних потреб (приклад – закон «про талановитих» у 2024 році).

В Україні старіння наростає стрімко: до 2050 р. за оптимістичними прогнозами населення може скоротитися до 27 млн. осіб. Стратегічною реакцією є заохочення репатріації (повернення українців з діаспори), розвиток соціальних програм підтримки молоді й залучення імміграції через нові ініціативи (наприклад, квоти на найманих працівників).

Франція протидіє нелегальній міграції за рахунок посилення контролю на кордонах і депортації (у 2024 році було примусово видворено понад 3,000 осіб).

На Середземному морі та в Каналі Ла-Манш ведуться операції з порятунку й повернення. Україна фокусувалась на недопущенні нелегальних перетинів «зону ООС» та протидії контрабанді людей через кордон; із початком війни головною проблемою стало повернення депортованих РФ українців. Окрім контролю, використовуються цифрові системи моніторингу (єдина база даних мігрантів).

Обидві країни визначили напрямки реформ у своїх стратегіях. Франція сьогодні прагне ввести інтеграційні програми для мігрантів та удосконалити механізми працевлаштування іноземців, водночас зберігаючи жорсткі правила щодо притулку. Україна схиляється до прийняття стандартів ЄС у сфері прав біженців і мігрантів, а також посилення моніторингу кордонів і цифровізації ДМС.

Стратегічною метою залишається баланс між національною безпекою і потребою в робочій силі: наприклад, у 2024–2025 роках упроваджуються плани заходів щодо реалізації Державної стратегії міграційної політики на період до 2025 року.

Таким чином, міграційна політика Франції визначена прагненням до відбору обраних категорій мігрантів (студенти, кваліфіковані кадри) та одночасним контролем притоку біженців. В Україні домінує стратегія захисту власного населення й адаптації до кризи (ПМП для військових, тимчасовий захист).

Франція має розгалужену систему, в той час як Україна – єдиний центральний орган (ДМСУ) під МВС. В обох державах офіційні установи інтегровані у відповідні міністерства з чітким розподілом функцій.

Імміграція сприяє економічному зростанню Франції, заповнюючи дефіцит робочих місць і поповнюючи бюджети.

Для України ж домінуючою є «провальна» роль еміграції, що вимиває кадри й тягне ВВП вниз. У підсумку, можемо констатувати, що обидві країни розробляють нові підходи: Франція – удосконалення імміграційних квот і інтеграції, Україна – імплементація європейських стандартів та стимулювання повернення мігрантів.

Основними пріоритетами нових підходів виступають: демографічна стабілізація і безпека шляхом зміцнення кордонів, моніторингу міграції, адаптації до старіння і наслідків війни.

Крім того, в контексті нових підходів регулювання міграційних процесів доцільно розглянути адаптивні інструменти на основі досвіду країн ЄС, зокрема Франції:

1. Реінтеграція внутрішньо переміщених осіб шляхом розширення програм реєстрації вимушено переміщених осіб із включенням цифрової ідентифікації та інтеграції з державними реєстрами (як французьке OFII); запровадження програм «соціального супроводу»: кожна вимушено переміщена особа закріплена за соціальним працівником, який надає індивідуальний план інтеграції; пріоритетне забезпечення житлом через пільгову іпотеку, оренду та муніципальні хаби адаптації (за моделлю французьких foyer d'association); програм адаптації на новому місці: навчання, перекваліфікація, громадська участь, соціальне підприємництво.

2. Адаптація мігрантів, які повертаються в Україну шляхом створення платформи для повернення (у форматі «єдиного вікна»): консультації щодо легалізації, житла, роботи, освіти; запровадження грантів на самозайнятість для повернених мігрантів за моделлю французьких інкубаторів для підприємців-іммігрантів; визнання дипломів і кваліфікацій, отриманих за кордоном, за спрощеною процедурою (аналог ANEF у Франції); психосоціальної підтримки осіб, що повернулися з травматичним досвідом (війна, депортація).

3. Підтримка іноземних іммігрантів в Україні шляхом розробки Національної інтеграційної стратегії з компонентами (мовне навчання,

ознайомлення з культурою та правами, доступ до охорони здоров'я, навчання дітей у школах), впровадження обов'язкового «Інтеграційного контракту» для іноземців із курсами української мови та цінностей держави, створення міжкультурних центрів у громадах, які стануть хабами адаптації, комунікації та навчання.

4. Цифрова трансформація соціальних послуг шляхом уніфікованої цифрової платформи для вимушено переміщених осіб, поверненців, іммігрантів з персональними кабінетами; інтеграції ДМСУ, Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я, центрів зайнятості в єдину систему управління даними про мобільне населення; надання е-сервісів: електронна черга на отримання житла, оформлення соціальних виплат, доступ до телемедицини.

5. Соціальна згуртованість і міжкультурна взаємодія шляхом фінансування проектів міжкультурного діалогу на місцях (місцеві форуми, культурні обміни, шкільні програми); запровадження навчальних модулів «громадянської інтеграції» в школах і вишах, на кшталт французьких CIVIC modules; створення механізмів участі вимушено переміщених осіб, іммігрантів, діаспори в управлінні на місцевому рівні (громадські ради, дорадчі органи).

Таким чином, система міграційного регулювання має бути не лише безпековою, а й соціально орієнтованою.

Ключовими напрямками зменшення негативного впливу міграції є посилення інституційної здатності, цифровізація сервісів, розвиток культури прийняття та міжкультурної комунікації.

Врахування французького досвіду може слугувати орієнтиром для формування в Україні ефективної міграційної політики, що підтримує соціальну стабільність і розвиток людського капіталу.

ВИСНОВКИ

Міграційні процеси у XXI столітті набули системного характеру і стали ключовим чинником глобальних соціально-економічних змін. У ході дослідження встановлено, що як для України, так і для Франції міграція є не лише наслідком соціально-економічних трансформацій, а й активним фактором, що впливає на зайнятість, демографію, економічну активність, ринок праці та державну політику.

Україна перебуває у стані тривалої трудової еміграції, що стала відповіддю на економічні кризи, військові конфлікти та структурну слабкість ринку праці. Особливої гостроти проблема набула у період 2014–2024 років, коли сотні тисяч українців виїхали на заробітки або емігрували внаслідок бойових дій, що призвело до зниження рівня зайнятості, втрати кваліфікованих кадрів, посилення демографічного тиску та зміни структури домогосподарств.

У свою чергу, Франція має довгу історію імміграції та формує комплексну міграційну політику, що поєднує контроль над кордонами з програмами інтеграції. Іммігранти виступають вагомим ресурсом для поповнення ринку праці, підтримки народжуваності та економічного зростання. Разом з тим, французьке суспільство стикається з проблемами соціального розшарування, геттоїзації, напруження в передмістях і викликами міжкультурного діалогу.

Констатовано, що міграція в Україні носить переважно еміграційний характер, у той час як Франція є переважно країною-реципієнтом мігрантів.

Україна потребує активізації політики рееміграції, розвитку програм підтримки діаспори, створення стимулів для повернення висококваліфікованих кадрів.

Франція демонструє ефективні приклади управління міграцією через систему інтеграційних контрактів, державні програми підтримки, а також участь громадських організацій у процесах адаптації.

Дослідження довело, що міграційна політика може бути ефективним інструментом сталого розвитку, за умови її стратегічного планування та орієнтації на довгострокову інклюзію. Модель Франції демонструє, що за наявності системного підходу, мультикультурної освіти та ефективної законодавчої бази, міграція може перетворитися на чинник інноваційного розвитку.

На основі проведеного дослідження сформульовано такі ключові рекомендації для України: створення інтегрованої державної стратегії міграційного управління з урахуванням демографічної політики; укладання двосторонніх угод з країнами-реципієнтами українських трудових мігрантів щодо соціального захисту; розвиток програм професійної реінтеграції для поверненців; залучення потенціалу української діаспори для розвитку інновацій та інвестицій; впровадження системи сертифікації кваліфікацій, набутих за кордоном; розширення системи збору й аналізу статистичних даних про міграційні потоки.

У підсумку можна зробити висновок, що лише комплексний підхід, інтеграція європейських практик і міжгалузеве бачення дозволять Україні трансформувати міграцію з демографічної кризи в економічну можливість, а також забезпечити належний захист та розвиток потенціалу людського капіталу у глобальному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію. – Нью-Йорк : ООН, 2018.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
3. Заставний Ф. Д. Населення України: теорія, методологія, аналіз. – Львів : Світ, 2018. – 328 с.
4. Козак З. В. Демографічні виклики України: сучасні тенденції та прогнози. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2022.
5. Малиновська О. А. Міграційна політика України: виклики та шляхи їх подолання. – К. : НІСД, 2020. – 96 с.
6. Массеї Д. С. Соціологія міжнародної міграції: теорії та дослідження. – Львів : УКУ, 2020. – 264 с.
7. Міграція і розвиток: звіт Світового банку по Україні. – К., 2023.
8. Міжнародна організація з міграції. Міграційні тенденції в Україні: аналітичний звіт. – К. : МОМ, 2023.
9. Національний банк України. Перекази в Україну. URL: <https://bank.gov.ua>
10. Пархоменко Т. І. Економічні наслідки трудової міграції населення України. К. : КНЕУ, 2019. – 188 с.
11. Представництво ЄС в Україні. Огляд політики міграції ЄС у контексті асоціації з Україною. К., 2024
12. Прибиткова І. М. Соціальні виміри міграційних процесів в Україні. К. : Ін-т соціології НАН України, 2021. 120 с.
13. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 05.11.2015 № 761-VIII.
14. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI.

15. Савчук В. П. Ринок праці та трудова міграція: соціально-економічний аналіз. К. : НАДУ, 2021.
16. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року : розпорядження КМУ від 12.07.2017 № 482-р.
17. Трудова міграція з України до країн ЄС: тенденції та виклики / Аналітичний центр CEDOS. К., 2023.
18. Annual Report on Migration and Asylum: France. European Migration Network, 2023.
19. Campus France. Les chiffres clés de la mobilité étudiante internationale. Paris, 2023.
20. Castles S., de Haas H., Miller M. J. The Age of Migration. – London : Palgrave Macmillan, 2020. – 392 p.
21. Collett E. Immigrant Integration in Europe. Migration Policy Institute, 2020.
22. Eurostat. Migration and migrant population statistics URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
23. Fargues P. Emerging Demographic Patterns Across the Mediterranean. – Migration Policy Centre, 2021.
24. INSEE – Institut national de la statistique et des études économiques URL: <https://www.insee.fr>
25. Integration of Migrants in the EU: Annual Report. – European Commission, 2022.
26. International Migration Outlook 2023. – Paris : OECD Publishing, 2023. – 360 p.
27. International Migration Report 2022. United Nations, 2023.
28. Loi n°2024-56 du 26 janvier 2024 relative au contrôle de l'immigration et à l'amélioration de l'intégration. – Paris, 2024.
29. Massey D. S. et al. Worlds in Motion. – Oxford : Oxford University Press, 2018.
30. Migration and Development Briefs. – World Bank, 2024.

31. OFII. Intégration des migrants: données et programmes. – Paris : Office Français de l’Immigration et de l’Intégration, 2023.

32. OFPRA. Rapport d’activité 2023. – Paris : Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides.